THE BOOK WAS DRENCHED

UNIVERSAL LIBRARY
OU_204704
UNIVERSAL LIBRARY

ఇదీ లోకం!

(మూడు అంకాల సాంఘిక నాటకం)

కొండముది గోపాలరాయశర్మ.

ప్రథమ ప్రచురణ 1946 ఆగస్టు
P.I.C. No. Q.H. W.G. 2.

సర్వస్వామ్య సంకలితం
వెల రు 1—4—0

ఈనాడు—

నాటకం ప్రజాజీవితాన్ని ప్రతిబింబింప జేయాలి;
నాయకుడు ప్రజాభిప్రాయాన్ని గమనించి ముం
దంజవేయాలి.

పబ్లిషర్సు :
రామా అండ్ కో.,
ఏ లూ రు.

పట్టాభిరామా ప్రెస్,
ఏలూరు.

తొలి పలుకు

మూడుఅంకాలలో నాలుగైదు రంగాలలో ఒక నాటకాన్ని వ్రాసి ప్రదర్శింపజేస్తే ప్రజామోదాన్ని పొందగలదా? 15 రంగాలకు తక్కువగాకుండా నాటకాలు ప్రదర్శింపబడుతున్నవిగదా! పద్యాలతో నిండిన నాటకాలు కొన్ని సంవత్సరాలుగా దేశంలో ప్రదర్శింపబడుతున్నవిగదా! ఇప్పుడు పూర్తిగా వచన నాటకాన్ని ప్రదర్శిస్తే ప్రజమెచ్చుతుందా? ఇలాంటి సందేహాలలో 'ఎదురీత' నాటకాన్ని వ్రాసినపిమ్మట సుమారు 18 నెలలపాటు దాచివుంచాను. ప్రయత్నించిచూచి, నాటకం రక్తికట్టకపోతే ఆలోచించుదామనుకొని, 'ఎదురీత'ను వెంకటగిరి ఎమెచ్యూర్ ఆర్టిష్టు సహాయంతో ప్రజలకు అందజేశాను. ఆనాటకానికి వచ్చిన సుస్వాగతం నన్ను చకితుణ్ణి జేసింది. నాటకంలో చలనం, సన్నివేశాలు వున్నప్పుడు అది గద్యమైనప్పటికీ ప్రజహర్షించ గలదని తెలుసుకున్నాను.

నాటకంలో కథావస్తువు హృద్యమై వుండాలనడం నిర్వివాదాంశం; దానిలో చలనంవుండాలి; రచనకు అవకాశం వుండాలి; విభిన్నప్రకృతులుగల పాత్రలసృష్టికి సదుపాయం వుండాలి.

నాటకం రక్తికట్టడమనేది ఎప్పుడూకూడా సన్నివేశాల సంఘటనపై ఆధారపడివుంటుంది. పాత్రలలో వైవిధ్యం నాటకానికి నిండునిస్తుంది. సన్నివేశాల సంఘటనలో రచనా చాతుర్యమెంతగా చూపగలిగితే, నాటకం రక్తికట్టడానికి అంతగా అవకాశాలు వుంటవి.

'ఎదురీత'కు వచ్చిన స్వాగతమే నన్ను 'ఇదీలోకం' వ్రాయడానికి ప్రోత్సహించింది.

యుద్ధంనుంచితిరిగివచ్చిన వారిదృక్పథం, దానిఫలితంగా సంఘంలో రానున్న విప్లవం; ధనమానికి గురియై హృదయ విహీనులై పోయేవారిబ్రతుకు; పెట్టుబడివిధాన దుష్ఫలితాలు, ఇందులో ప్రధానాంశాలు. పెద్దోడిలో యుద్ధంలోకి వెళ్లి తిరిగివచ్చిన తక్కువకులాలవారిని, శివచ్ఛవంలో కడుపు కక్కుర్తికొద్దీ మానాభిమానాలను చంపుకుని, పొట్టకూటికై ఎంతటినైచ్యానికైనా సిద్ధపడేఅభాగ్యులను, లక్ష్మీనరసయ్యలో కరడుకట్టిన పెట్టుబడిదారుని చూపించ ప్రయత్నించాను.

నాటకాన్ని ప్రదర్శన జరుగకుండా ముద్రించాను. కాని, అనుభవంమీద నాకుతోచినదేమంటే, పాశ్చాత్య దేశాలలో వలెనే ఆక్టింగ్ కాపీలు ముద్రించడం అవసరం. వ్రాతప్రతులతో ప్రదర్శన చాలాకష్టాలతో కూడినవిషయం. ఆక్టింగ్ కాపీల నాధారంగా చేసుకొని పలుప్రాంతాలలో,

కనీసం భిన్నమైన రుచులుగల ప్రేక్షకులముందు ప్రదర్శించిన పిమ్మట, తగుసంస్కరణలనుజేసి నాటకంగా ముద్రించడం కద్దు.

కాని, ఈనాటకాన్ని ముద్రించడానికి వ్యక్తిగతంగానాకు కొన్ని కారణాంతరాలు తటస్థపడి, గత్యంతరం లేకపోయింది. ఏవో ఆశలతో ఒకపనిచేయడం, అవిసానుకూలం కాకపోవడం జరుగుతుంది. దోషమని తెలిసికూడా పరిస్థితులకులోబడి నేనీ నాటకాన్ని ప్రదర్శనజరుగకముందే ముద్రించాను. రచన ఎంతజాగ్రత్తగా జరపబడినప్పటికీ, ప్రదర్శన చూచినపిమ్మట కొన్ని లోటుపాట్లు కనుపించకద్దు. ద్వితీయముద్రణలో వీటిని సరిచేసుకుంటాను. దీనిని ఆక్టింగ్ కాపీగానే భావించాలని ప్రార్థన.

మరొక్కమాట:—

ఆంధ్రదేశంలో శ్రీ కూచవల్లి రామబ్రహ్మంగారిని ఎరుగని కళాభిమాని వుండడు. వారు ఆంధ్రనాటకరంగానికి కళాపరిమస్తుకు చలనచిత్రజగతికి చిరపరిచితులు. వారి పరిచయభాగ్యం నాకు కొద్దినెలలుగానే కలిగినప్పటికీ, వారు నాయందు ఎంతోవాత్సల్యమును జూపుతూ, హితైషులై ఆప్తులలో ఒకరైనారు. నాకృతజ్ఞతా సూచనగా ఈ నాటకాన్ని వారికి అంకితం చేస్తున్నాను. వారికి దీర్ఘాయురారోగ్యాలు కలుగజేయవలసినదని పరమేశ్వరుని ప్రార్థిస్తున్నాను.

నావ్యక్తిగత కారణాలనువిని, 'ఇదీలోకం' ప్రచురణను ప్రోత్సహించిన శ్రీయుతులు తాళ్ళూరి సుబ్బారావు, భోగరాజు బుచ్చిరామయ్యగార్లకు, అవసరంగా ముద్రించవలసిన ఇతరగ్రంథములున్నప్పటికీ, సత్వరంగా 'ఇదీలోకం' వెలువడజేసిన పట్టాభిరామాప్రెస్ అధిపతులు శ్రీ ఈదర వెంకయ్యగారికి కృతజ్ఞుణ్ని.

బుధజనవిధేయుడు,

మదరాసు,
10_8_46.

—గోపాలరాయశర్మ.

అంకితం

నాటక కళాభిమానులు

నా శ్రేయోభిలాషులు

శ్రీ

గూడవల్లి

రామబ్రహ్మంగారికి.

ఈ నాటకంలో

పుల్లడు	—	ఒక మాలవాడు
పెద్దోడు బుడ్డోడు	—	వాడి కొడుకులు
లక్ష్మీనరసయ్య	—	మిల్లుల యజమాని
వెంకయ్య	—	అతడి అన్న
తాత	—	ఒక బిచ్చగాడు
శాస్త్రి	—	కవి, జ్యోతిష్కుడు
లచ్చి	—	పుల్లడి భార్య

జీవచ్ఛవం.

వ్రాతపూర్వకంగా నా అనుమతి పొందనిదే ఈ నాటకాన్ని ప్రదర్శించరాదు; నాటకానికి సంబంధించిన అన్ని హక్కులు నావే.

—గోపాలరాయశర్మ.

[illegible]డి లోకం!

1 వ అంకం 1 వ రంగం

(Drop curtain వెనక్కి street curtain వుంటుంది. రంగము ఒక వీధి. ఈ curtain ను ఎక్కువ స్టేజి ముందుకు లాగివేయడానికి వీలుగా వుండాలి)

(Drop లేవకముందు తెరలోనుంచి ఒక గంభీరమైన కంఠస్వరం :—

దేశమును ప్రేమించుమన్నా!
మంచి యున్నది పెంచుమన్నా!

స్వంతలాభము కొంతమానుకు
పొరుగువానికి తోడుపడవోయ్!
దేశమంటే మట్టికాదోయ్!
దేశమంటే మనుషులోయ్! (గురజాడ)

(ఈ పాట ఆగేసరికి Drop పైకివెళ్ళాలి. వీధి కనుపిస్తుంది. 60 సంవత్సరాల ఒక ముసలివాడు ఉత్సాహంగా, బిచ్చమెత్తుకుంటూ రంగంమీదకి ఎక్కువ ఉత్సాహంగా ప్రవేశిస్తాడు. ఇతని పేరు 'తాత'.)

శాంత:— బిచ్చమెయ్యండీ! పిడికెడు
బిచ్చమెట్టండీ!

నేడో రేపో రాలిపోయే
పండుటాకును బాబుల్లారా!
అన్నపూర్ణ యింటిలోన
తిండికే దానవనా! ॥బిచ్చ॥
కళ్ళు [illegible] దేవుళ్ళారా
చల్లని చూపే కరవాయెనా!
బిచ్చమెయ్యండీ! ప్రాణం
బిక్ష పెట్టండీ! ॥బిచ్చ॥

(రంగస్థలం [illegible] వుండగా వీధి లోకి మెల్లగా రంగం సగానికి తొలగుతుంది. [illegible] పలుమారు [illegible] స్టేజి మీదికి వుంటుంది. దానికి పక్కగా ఒక బల్ల వేసి వుంటుంది. దానిదగ్గర మంచినీళ్ళు. ఒక వ్యక్తి (లక్ష్మీనరసయ్య) కూర్చుని ఉంటాడు. ఎదురుగా ఒక కుర్చీలో శాస్త్రులు ఉన్నారు. బల్లమీద ఒకటో రెండో పుస్తకాలు, ఏవో కాగితాలు, నాలుగు అరటిపండ్లు ఉన్నవి. లక్ష్మీనరసయ్య సిల్కు-దుస్తులు వేసుకొని వున్నాడు. శాస్త్రులు [illegible] చెవులకు కుండలాలు, చేతికి [illegible] కంకణం)

తాత:—పట్టెడన్నం పెట్టండి బాబూ! విూకడుపున పుడతా!

(లక్ష్మీనరసయ్య వినిపించుకోడు—శాస్త్రుల్లు చూచి ప్రారుకుంటాడు)

తాత:— (మళ్ళీ పై మాటతో అంటాడు.)

(లక్ష్మీనరసయ్య వినిపించుకోడు. శాస్త్రుల్లు వెళ్ళిపోవలసిందని మూగ సంజ్ఞ చేస్తాడు.)

తాత:—చెబుతున్నాను పోయమ్మంటే బిడ్డలికి కాగ తేవాలి సామీ.

శాస్త్రుల్లు:—ఇదిగో. పంతులుగారు ఆలోచిస్తున్నారు. గోల చేయకు. నిష్కారణంగా వారికి చికాకు కలగవచ్చు.

తాత:—మూడు రోజులాయె. మెతుకు దొరకలేదు బాబూ.

శాస్త్రుల్లు:—ఇదిగో. చెప్తున్నది నీకు కాదూ? యత్కించిత్ జ్ఞానము లేదేమి? పంతులుగారు! అగ్రహారం దొరకదు, విద్యాభాగ్యశా!

లక్ష్మి:—(తాపీగా) ఏమిటది?

శాస్త్రుల్లు:— ఏతత్ క్షుద్రజీవి యాచ్ఞాకర్ణన విఘ్నాయత్త చిత్తుండై—

తాత:—పట్టెడన్నం బాబూ!

శాస్త్రుల్లు:—విశ్వామిత్రత్వం మాత్రం చేతకావద్దా? అప్రాచ్యుడా! పరమేశ్వరుడు ప్రత్యక్షమైస్తే నీ వంటి మంద భాగ్యుడు పావలా కావలెనని కోరినాడట! లక్ష్మీనరసింహారావుగారంటే కేవలం లక్ష్మీపుత్రులు! వారితండ్రిగారు

కీర్తిశేషులు సుబ్రహ్మణ్యం పంతులుగారు _ సాక్షాత్తు బలి చక్రవర్తులు! వారి వాకిటనిలిచి పట్టెడన్నం కోరడానికి సిగ్గులేదూ! వారినిలా చిన్నబుచ్చడం తగునా?... పంతులుగారూ! తమతో సెలవిచ్చియున్నానే, అపాత్ర దానమని, దానికి చే ప్రత్యేక శాస్త్రాలున్నాయి. శాస్త్రాలలో మీ పితృపాదులు సన్మానించి, 'శాస్త్రులుగారూ! మిమ్మల్ని చూడగనే పరమలోభికైనా దానం చేయాలని అభిలాష కలుగుతుంది' అని సెలవిచ్చేవారు.

తాత:—ఆకలి మండిపోతుందాది బాబూ!

లక్ష్మి:—శాస్త్రులుగారూ! ఇవి రేషను రోజులని, మనకిచ్చే బియ్యం మనకే సరిపోవడం లేదని చెప్పండి!

శాస్త్రులు:—విన్నావా పంతులుగారి మాటలు! యదార్థం యథాతథంగా సెలవిచ్చారు. మరిపో!

తాత:—అందరూ సెప్పినమాటే దొరగారు కూడా సెప్పారు. ఇనేసమేముంది? బాబూ!

శాస్త్రులు:—సత్యంలో విశేషం మృగ్యం. నీతో మాకు వాదనేమిటి? వెళ్ళిపో.

తాత:—ఉన్నమ్మకుడా ఉన్నమ్మకే ఇపటింది రేసను పెట్టేరు గాని, బీదా, బిక్కీ గతి కానరా బాబూ! గోరుసుట్టుమీన రోకటిపోటుగా రేసన్ కూడా మామీదగానే పోవాలా?

శాస్త్రుల్లు:—(కఠినంగా) అనవసరప్రసంగం చేయకు; పంతులు గారికి ఆగ్రహం రాగలదు. హాయిగా రామా, కృష్ణా అనుకో. ఆర్తజనబాంధవుడే అన్నింటికీ వున్నాడు! పో!

(తెరమూసుకుపోతుంది)

తాత:— రామనామము తిండిపెట్టేసినా ?

కాసంతదయయు,

సాటివారికి గానరాయుంచినచో !

వన్నెగర్వాలు యింత జేయుదురా

పరమాత్మయెదలో

శివరాసులు ఒక్కటేగదరా !

కలిగినందుకు దానశీలుడవై

దీన పోషల

ఇల వేల్పువై ధన్యతెందుమురా !

(వీధి తెర రెండవసగం—రెండవవైపు తొలగుతుంది. అక్కడ ఒక నుక్కి మంచంమీద ఒక స్త్రీ పడుకొనివున్నది, పేగులచ్చి. ఆయాసంతో బాధపడుతున్నది. ప్రక్కనే పుల్లడు కూర్చుని యింతయో నీళ్ళు దాని నోటిలో పోస్తున్నాడు.)

తాత:—సాటివాడ్ని. కూటికిలేక చమటించి పోతున్నా !

పుల్లడు:—(మెల్లిగా) ఇంతప్రపంచకంలో నాగుడిసే దొరికిందా, తాతా ?

తాత:—ఈ మాత్రం సల్లనిమాట యిక్కడే యిన్నాను బాబూ!

పుల్లడు:—తాతా!... తాతా! తిండికిలేక మాబతుకే...

తాత:—కనిపెట్టుండు బాబూ! ఇంకా నాకాళ్ళలో సత్తా పూరాగా చావలేదు. మీకోసంకూడా నేనే తిరిగొస్తా.

(తెరమూసుకొంటుంది.)

తాత:— కనవా, యీగతి బీదల సాదల
మా పెప్పి రాతిన చిత్తుల దేవా!
ఒకరికివినోదము, మందికితాపము
ఇదియే ధర్మము! నీమది దేవా?
రావా? అసలున్నావా? లేవా?

(తాత మెల్లిగానడిచి ఎడమవైపుకు వెళ్ళిపోగానే, వెనకనవున్న వీధితెర తొలగుతుంది. శాస్త్రుర్లు, లక్ష్మీనరసయ్య బల్లదగ్గిర యిందాకటివలెనే కూర్చుని ఉన్నారు. రెండవ వైపున మంచంగాని, లచ్చిగాని, పుల్లడుగాని లేరు. రంగం — లక్ష్మీనరసయ్య యింటిముందు స్థలం — సమయం ప్రొద్దున...)

లక్ష్మి:—అయితే మీరు చెప్పేదేమిటి? ఏవో శ్లోకాలు చదువుతున్నారు. అవి నాకు అర్థంకావు. నాలుగు ముక్కల్లో క్లుప్తంగా చెప్పేయండి.

శాస్త్రి:—అరటిపండొలిచినట్లు మనవిచేస్తా. జాతకరీత్యా తమకు మహర్దశ ఇప్పుడే ఆరంభ మయింది. తత్కారణాత్ ఇక మీదట తమకు వ్యాపారంలో లాభమేకాని నష్టం వుండదు. లావాదేవీలలో రాబడే కాని పోబడి వుండదు.

లక్ష్మి:—కొంచెం తేటగా వివరంగా చెప్పండి.

శాస్త్రి:—ధాన్యవిక్రయం ద్వారా ధనసిద్ధి. తత్రాపి విశేష లాభయోగం.

లక్ష్మి:—విశేషలాభం అని బిగ్గరగా అనేరుసుమా.— Black Market వ్యాపారం చేస్తున్నానని అనుమాన పడతారు.

శాస్త్రి:—దాతలని యీ ప్రక్క నాలుగుజిల్లాలలో పేరు మ్రోగిన మీరు అటువంటి దుష్టజనవ్యాపారం చేస్తారని ఎవరనగలరు? ఇక అనుమానించడమంటారా! లోకులు కాకులు - ఇదుగో పులి అనగానే అదిగో తోక అంటారు.

లక్ష్మి:—మాటవరుసకడుగుతాను. Black Market వల్ల వచ్చే ధనాన్ని ఒకవ్యక్తి దానధర్మాలకు వినియోగిస్తా డనుకోండి. అపుడతడు Black Market వ్యాపారం సాగించడం శిష్టజనవ్యాపారంగాని దుష్టజనవ్యాపారం కాదుగదా?

శాస్త్రి:—అందుకు సందేహమా? ఫలితం ప్రధానంగాని,...

లక్ష్మీ:—సరే. మీకు చెప్పేదో పూర్తిచేయండి... ...

శాస్త్రుల్లు:—విశేషలాభ యోగం. అయితే కించిత్ జాగరూకత ఆవశ్యకమని తోస్తోంది.

లక్ష్మీ:—ఆ?

శాస్త్రుల్లు:—మరేం ప్రమాదం లేదండి.

లక్ష్మీ:—ఏమిటో అసలు విషయం చెప్పండి.

శాస్త్రుల్లు:—తమకు రహస్యంగా ధనం సిద్ధించే సూచనలున్నవి ... ...అంటే మరేం లేదండి. ... ...నిధి నిక్షేపాదులు లభించవచ్చు.

లక్ష్మీ:—పెరటి గోడక్రింద బంగారంతోనిండిన కుండ కనపడ వచ్చు నంటారు! అంతేనా?

శాస్త్రుల్లు:—ముమ్మాటికీ.

లక్ష్మీ:—సరే. చూడండి. శాస్త్రుల్లుగారూ! ఈమాట మాత్రం కడుపులో నే దాచుకోండి గాని, బయటికి పొక్కనివ్వకండి. మీరు చెప్పినట్లు జరిగితే అందులో సగం మీవంతు.

శాస్త్రుల్లు:—ఓహో! దానధర్మాలలో మీతండ్రిగారిని మర పిస్తున్నారు. వారంటూ ఉండేవారు సుమండీ "శాస్త్రుల్లు గారూ! నా కొడుకు నాతరువాత దానధర్మాలలో నా అంత కావాలని!" వారు బ్రతికే వుంటే ఎంతోఆనందించే వారు.

లక్ష్మి:—ఈమహర్దశలో ఇంకారాగల విశేషాలేమిటి?

శాస్త్రులు:—పట్టినదల్లా బంగార మవుతుందండి. కోరినదల్లా స్వాధీనం కాగలదండి.

లక్ష్మి:—మళ్ళీ...

శాస్త్రులు:—పట్టినదల్లా...

లక్ష్మి:—అదికాదు. రెండవవాక్యం.

శాస్త్రులు:—కోరినదల్లా స్వాధీన మవుతుందండి

లక్ష్మి:— ఆ! ...ఆహా!... ఏదీ మరొక్కసారి.

శాస్త్రులు:—కోరినదల్లా స్వాధీన మవుతుందండి.

లక్ష్మి:—(అతని ఉత్తరం నెమరువేస్తూ) కోరినదల్లా... కోరినదల్లా... స్వాధీనం... స్వాధీనం...

శాస్త్రులు:—చిత్తం చిత్తం ...సద్బ్రాహ్మణునికి సువర్ణ దానంచేస్తే...

లక్ష్మి:—మరొక్క సారి అనండి.

శాస్త్రులు:—సద్బ్రాహ్మణునికి...

లక్ష్మి:—(చికాకుతో) అదికాదు!

శాస్త్రులు:—ఇదాండి? — కోరినదల్లా తమకు స్వాధీనమవుతుందండి. కొండమీంది కోతి అయినా సరే. నాగలోకంలోని నాగకన్యఅయినా సరే. మీరు... ...

లక్ష్మి:—కాదు శాస్త్రులూ' మానవలోకంలో మనిషే...

శాస్త్రులు:—చిత్తం, చిత్తం.

లక్ష్మి:—మనవంటి మనిషే!

శాస్త్రుల్లు:—మనవంటి మనిషా?

లక్ష్మి:—అవునయ్యా! మనిషన్నమాట

శాస్త్రుల్లు:—చిత్రం చిత్రం.

లక్ష్మి:—(అనుభవిస్తూ) దివ్యసుందరవిగ్రహం.

శాస్త్రుల్లు:—లేకుంటే, తమ చిత్తం ప్రసరించదండీ, చిత్రం చిత్రం.

లక్ష్మి:—ఎంతసౌందర్యం! ఆపిల్లను ఒక్కసారే చూశాను — ఆ కాలువగట్టున, ఆ తెల్లని చీర కట్టుకొని, ఆ మోకాలోతు గడ్డివున్న పచ్చని ఒడ్డుమీద, మెల్లగా, సున్నితంగా, వయ్యారంగా నడుస్తూంటే, ... నడుముక్రిందికి పాము వలె వ్రేలాడుతున్న జడతో, కిలకిలలాడుతూ, చిరునవ్వులు చిందులాడుతున్న ముఖంతో — కేవలం నన్నె రాచులాగానున్నది. మెత్తని నునుపైన ఆ చెక్కిళ్ళమీద అస్తమిస్తున్న సూర్యుని బంగారు కిరణాలు పడుతుంటే, అవి మెరసిపోతున్నాయి నీలాల్లాగా! ... ...

శాస్త్రుల్లు:—ప్రబంధకవులను మరపిస్తున్నారు. కాళిదాసు అంటాడు — అనాఘ్రాతం పుష్పం — అంటే తెలుగున వాసన చూడబట్టి ప్రసవంబు — అదేవిధం లేండి.

లక్ష్మి:—ఏదీ! ఆ పద్యం పూర్తిగా అనండి.

శాస్త్రుల్లు :—"నాసనచూడనట్టి ప్రసవంబు, నఖంబుల ద్రుంపనట్టి నూత్నాసమ పల్లవంబు, పరుసలానని క్రొవ్విరి తేనె, సూచి విన్యాసము లేని రత్నము, మహాతత పుణ్యఫలంబు వోలు ఆ భాసురగాత్రి సోయగ మెవ్వండు భుజింప విరించి వ్రాసెనో?"

లక్ష్మి :—పద్యం నవకట్టురాయిలాగా వచ్చింది గాని, చివర భాగం 'ఎవండు భుజంప' అన్నది బాగాలేదు.

శాస్త్రుల్లు :—అద్భుతం విచిత్రం. మూర్తి తమకు అంకితం చేసుకుంటాను.

లక్ష్మి :—(అంగీకారసూచకంగా తల వూపుతూ)

శాస్త్రుల్లు:—నాసనచూడనట్టి ప్రసవంబు, నఖంబుల ద్రుంపనట్టి నూత్నాసమ పల్లవంబు, పరుసలానని క్రొవ్విరి తేనె, సూచి విన్యాసము లేని రత్నము! మహాతత పుణ్యఫలంబువోలు ఆ భాసురగాత్రి సోయగ మమారముగా భుజియింత్రు మీరలని!

లక్ష్మి:—కాళిదాసును చంపి పుట్టావయ్యా!

శాస్త్రుల్లు:—అభినవభోజులైన తమ సన్నిధినా!

లక్ష్మి:—ఆ పిల్ల రంగుకు నలుపు.

శాస్త్రుల్లు:—బొగ్గు జాతిలో దేనండి వజ్రం!

లక్ష్మి:—కులం తక్కువ.

శాస్త్రులు:—గుణాంతర్యన గాదు కదండీ.

లక్ష్మి:—చాలా తక్కువకుం.

శాస్త్రులు:—అనగా! — — — —

లక్ష్మి:—అనగా — — — అనగా — — —

శాస్త్రులు:—చిత్రం, చిత్రం.

లక్ష్మి:—అనగా, అనగా ఆపిల్ల మాలపిల్ల.

శాస్త్రులు:—పిల్లలు కానేరదు. — అంతే. తథాపి — —

లక్ష్మి:—శాస్త్రులుగారూ! ఏదో వాళ్లు మంచి ఏమిటేమిటో అన్నాను. మరచిపోండి.

శాస్త్రులు:—చిత్రం. చిత్రం,

లక్ష్మి:—కాదు, నేను మరచిపోలేను. గత్యంతరం — — —గత్యంతరం — — —.

శాస్త్రులు:—తమకు అసాధ్యం అంటూ వుంటుందా? రాజు తలుచుకుంటే — — —

(పుల్లడు వచ్చి, చేతులుకట్టుకొని దూరంగా నిలబడతాడు.)

లక్ష్మి:—ఇంతకీ మనజాతకంలో ప్రస్తుతం మహార్దశ నడుస్తున్న దంటారు.

శాస్త్రులు:—అవురాలా.

లక్ష్మి:—ఏం పుల్లడూ! బండీ తోలడాని కొచ్చావా? కనుపించి చాలాకా లైంది. ఏమిటి విశేషం?

పుల్లడు:—ఇంటిది సావు బతుకుల మీదుండాదండి.

లక్ష్మి:—చూచారూ శాస్త్రులుగారూ! మనయిల్లులోని పని వాళ్ళందరిలోకి వీడంటే నాకెంతో విశ్వాసం. పాపం! వీడిది పెద్ద కుటుంబం. ఏరే! పుల్లిగా! పెద్దవాడా, శాస్త్రులు గారికి నీ విషయం చెప్పుకో. వాడి సొకమంటే పాషాణం కూడా కరిగిపోతుందండి.

పుల్లడు:—మా యింటిల్లిపాదీ అందరికీ ఏదోరోగ మేనండి. అయ్యగారి యిల్లులో పని సేస్తుండానండి. అదు తెల్సుకొంటె నాలాంటోళ్ళని లచ్చలున్న కాపాడగలరండి. నే నొంటిగాణ్ని పనిసేస్తే వచ్చేకూలిడబ్బుతో మాకు గడవడంలేదండి. పెద్దోడుయుద్ధాని కెళ్ళి, ఆడ కాలిరగ్గొట్టుకోని కొంపకుసేరినాడండి. సిన్నోడు సెన్నాపట్టణంలో రిష్కా బండిలాగుతుండేవాడండి. సిపాయిలోళ్ళ లారీకిందపడి ఆడ సెల్లినాడండి. బుడ్డోడికి నోరులేదు — మూగోడండి. (తెర లోపలికి చూస్తూ, రమ్మని సౌంజ్ఞ చేస్తాడు. పుల్లడిమూగ కొడుకు బుడ్డోడు వచ్చి అందరిను టాలు చూస్తూ నిలుచుంటాడు.) ఇంకి దానికేమో సరింగా తిండిలేక. రోగుపుల్ల యిందండి. అప్పైన వారంరోజులనాడు నెలలునిండకుండా నే నొప్పులొచ్చి, కడుపుపోయి, మంచమెక్కింది బాబూ కాగాపోగా పిల్లనాగిమ్మ్రతం నిజంగా తిరుగుతుంటది.

శాస్త్రులు:—అయ్యో! పాపం! నీ అవస్థ వింటే గుండె పగిలిపోతున్నది ... ... నీకు సహాయంలో శని .పున్నాడన్నమాట.

పుల్లడు:—అదేందో, మీకే తెలియాలి దొరా!

లక్ష్మి :—ఇవాళటినుంచి నేను మీతో మాట్లాడుతున్న విషయమూ వీటికి సంబంధించినదే.

శాస్త్రి :—చిత్రం చిత్రం ... చూడు పుల్లయ్యా! పిల్లదానికి నాగికి పెళ్ళిచేశావా?

పుల్లయ్య :—[illegible]! అదొకటి నా నెత్తిమీద వుంచాడు.

శాస్త్రి :—పిల్లదాని పెళ్ళితోనే నీకు మంచిరోజులొస్తవి.

పుల్లయ్య :—[illegible] మంచిరోజులా! నేను [illegible] పెళ్ళిచూచి [illegible]. ఇప్పుడే లేకపాయె. ఉన్నాకూడా [illegible].

(బుజ్జోడు 'తాతా' అని సంజ్ఞ చేస్తూ, పుల్లయ్య చేయి పట్టుకలాగుతూ ఊఁ, ఊఁ అంటాడు)

పుల్లయ్య :—ఎల్దాం ఉండరా!

లక్ష్మి :—[illegible] గుందిరా!

పుల్లయ్య :—ఏం చెప్పేదమ్మా! నిన్నమొన్నటి కాలంనుంచి కన్ను తెరవనే లేదండి. ఇవ్వాళే కన్ను తెరిచింది గానీండి, (దుఃఖంతో) నన్ను చూసి '[illegible]' అంటుందండి.

లక్ష్మి :—సరే. వెళ్ళొస్తు. మంగళాచారిగారిని నేను రమ్మన్నానని చెప్పి, పిల్చుకురా!

(పుల్లయ్య మెల్లిగా బుజ్జోడ్ని చేయిపట్టుకొని వెళ్ళిపోతాడు)

లక్ష్మి :—వీడికొడుకున్నాడే; ఆయుద్ధానికి వెళ్ళొచ్చినవాడు, చాలా అగిరిపాటుపిండం. మహా నోటిదురుసు. కొంచెం తెలివికలవాడే.

శాస్త్రులు :—చిత్రం, చిత్రం ... ...

లక్ష్మి :—సరే. ఇక మీరు వెళ్ళిరండి నాకు మిల్లుకు టైమయింది.

శాస్త్రులు :—మహారాజా! మా పిల్లలు చిల్లిగవ్వ ప్రాణం పెట్టుకున్నాం. ఏదో మీబోటివారి సాయంవల్ల నాలుగు డబ్బులు గిడుతున్నాయి. కాస్త మీరు ఒక చల్లనిచూపు చూస్తే...

లక్ష్మి :—ఏమిటి చేయమంటారు ?

శాస్త్రులు :—చిత్రం, చిత్రం మరేం లేదండి. నాలుగు బస్తాల బియ్యం ఇప్పించాలి. ఈ నాలుగురోజులలో ఏంతధరైనా ఇవ్వొచ్చిందే ననుకోండి. కాని, కాస్త మీరు దయ జూపించాలి.

లక్ష్మి :—మీరాడగవలె, కాదనలేక పోతున్నాను. ఏమైనా, ధరకుమైన రెండు రూకలు ఇవ్వాలి. లేకపోతే నాకు గిట్టుబాటు కాదు.

శాస్త్రులు :—తమరలా సెలవిస్తే ... ...

లక్ష్మి :—అవతలికి తీసుకుపోయి పూర్తిలాభానికి అమ్ముకోరేమో! మాకిచ్చినదానికి రెట్టింపు లాగుతారుగాని వదలరుగదా! ... నాదగ్గిర దాపరికం దేనికి ?

శాస్త్రులు :—చిత్తం, చిత్తం, ...

లక్ష్మి :—ఇష్టమైతే, రాత్రికి రండి.

శాస్త్రులు :—బండీ తమరే సప్లయిచేయించాలి.

లక్ష్మి :—రెట్టింపు బాడిగ ఇవ్వాల్సివస్తుంది ... ...

శాస్త్రులు :—చిత్తం, చిత్తం. మరి శెలవుతీసుకుంటానండి...

(శాస్త్రులు వెళుతూవుండగా అతని వంక కేమారాస్తూ వెంకయ్య ప్రవేశిస్తాడు)

లక్ష్మి:—(ఆశ్చర్యంగా) ఇదేమిట్నయ్యా! దారితప్పివచ్చినట్లున్నావ్?

వెంకయ్య:—నేను దారితప్పితే రాకనేపోదును; నువ్వు దారి తప్పుతున్నావని విని, హెచ్చరిద్దామని వచ్చాను. — — — ఈయనెవరు?

లక్ష్మి:—వారినెరుగవ్? శాస్త్రులుగారు. పేరుమోగినకవి. ప్రసిద్ధ జ్యోతిష్కుడు.

వెంకయ్య:—ఏమో! నేనువినలేదు. ఆశ్రితుడా? — — ఊఁ —

లక్ష్మి:—ఏదో మనను నమ్ముకున్నవాడు.

వెంకయ్య:—నీమిల్లులోని పనివారు మాత్రం నిన్ను నమ్ముకున్నవారు కారా?

లక్ష్మి:—ఈయన పండితుడు.

వెంకయ్య:—వారు అమాయకులు; చెమటోడ్చేవారు!

లక్ష్మి :—ఇవాళ చాల వింతగ వున్నయ్ నీ మాటలు?

వెంకయ్య:—నీ చేతలకంటేనా ?

లక్ష్మి:—నేనేమంత ఏంత పని చేశాను ?

వెంకయ్య:—వింత అంటే ఆశ్చర్యకరం మాత్రమే కాదు. అవమానకరమైన పని కూడ వింతపని అవుతుంది.

లక్ష్మి:—ఏమిటో నాకేమీ తెలియటం లేదు.

వెంకయ్య:— దొంగలెక్కలు బాగా తెలియడానికి !

లక్ష్మి:—ఇన్నిరోజులనుంచి కంటికి కనుపించకుండా వుండి, ఇవ్వాళ వచ్చింది నాతో కయ్యానికా? నేనుదొంగలెక్కలు వ్రాయగా నువ్వు చూశావా? దొంగలెక్కలు వ్రాస్తేనే నాకు ఎక్కడక్కడగా వ్యాపారం లాభసాటిగా సాగుతుంటే దొంగలెక్కలు వ్రాయాల్సిన అవసరమేమిటి? పోట్లాడ్డానికేనా వచ్చింది ?

వెంకయ్య:—నువ్వు దొంగ లెక్కలు వ్రాయడం లేదా ?

లక్ష్మి:—లేదు.

వెంకయ్య:—లేదా ?

లక్ష్మి:—ముమ్మాటికీ లేదు.

వెంకయ్య:—భగవంతుడి మీద ప్రమాణం చేసి చెప్పు.

లక్ష్మి:—ఇది కోర్టుగాదు; ప్రమాణం చేయడానికి.

వెంకయ్య:—ఇక్కడ ప్రమాణంచేసి చెప్పే తాహతు లేక పోతే పరితపించే రోజున ప్రమాణాలు కూడా రక్షించవు.

లక్ష్మి:—నీతో నాకు వాదన దేనికి? నీ స్వవిషయాలలో నే నేమన్నా జోక్యం కలుగజేసుకొంటున్నానా ?

వెంకయ్య:—నీ స్వవిషయమైతే నేను కూడా జోక్యం చేసుకోను గాని, ఇది మనవంశానికి సంబంధించినది. వంశానికి కళంకం తీసుకురావద్దని చెప్పడానికి వచ్చాను.

లక్ష్మి :—మా యిద్దరిలోను మనవంశానికి కీర్తి, ప్రతిష్ఠలు తెచ్చిం దెవరో, కళంకం తెచ్చిందెవరో నీకు తెలియదా ? నాకు తెలియదా ? లోకానికి తెలియదా ? నాన్న యిచ్చి పోయిన ఆస్తిని మనం పంచుకొన్నాం. నీవంతు నీవు సర్వ నాశనం చేశావు. నావంతు నేను ఇబ్బడిగా చేశాను.

వెంకయ్య:—మనవంశానికి ధనంకంటె దానధర్మాలు ప్రధానమైనవి. మరచిపోకు.

లక్ష్మి:—దానధర్మాలలో మాత్రం నేచేసిన లోటేమిటి ? పండితులకు, కవులకు, దానంపొందే అర్హతగలవారికి అందరికి, ఆశ్రయించిన తత్క్షణమే నేనుశక్తికొలది దానం చేస్తున్నాను. నీలాగా అనర్హమైన వారందరికీ డబ్బువెదజల్లి తేనే దానమవుతుందా ?

వెంకయ్య:—ఆశ్రయించిన వారికి ఇచ్చేదాన్ని దానమనడం కంటె తెలివితక్కువలేదు. నీదగ్గరజేరి నువ్వుసాక్షాత్తు యింద్రుడవు, చంద్రుడవులని పొగడగానే నువ్వు ఉబ్బితబ్బిబ్బై, ఆ భట్రాజుకు పారితోషిక మివ్వడం—ఇదికూడ దాన

మేనా? నువ్వు చేరదీసిన పండితులందరు నిన్ను అంతవాడి వింతవాడివని పొగడుతున్నారనే సంతోషిస్తున్నావు కాని, వారిమాటలన్నీ నాలుక చివరవేననీ, నువ్వేనాడు వారికి డబ్బివ్వకపోతే ఆనాడు భూషించేవారే నిన్ను దూషిస్తారనీ పార జూచావా?

లక్ష్మి:—చాలిద్దూ, ధర్మోపన్యాసాలు!

వెంకయ్య:—తనశక్తిసామర్థ్యాలు తాను తెలుసుకోలేక, పైగా వేరొకరు తనను ఆకాశానికెత్తితే బాగుండునని కోరేవాడి కంటే ఆత్మవంచకుడు వుండడు. పొగడ్తను ఆశించే నీచలాలస ఏనాటికీకూడ సుగుణం కానేరదు, ఆలాలసను తృప్తిపరచు కొనే నిమిత్తం నువ్వు భట్రాజుల కిచ్చే డబ్బు దానంకాదు – లంచం.

లక్ష్మి:—వితండవాదన–దారి, డొంకా ఉంటేనా? లంచమట, లంచం.

వెంకయ్య:—లంచంకాదా? నీమిల్లులోని కూలీలను నానా అగచాట్లు పెడుతున్నావ్! వారిఘోష వినే దాతలేడు. పైగా నిన్ను పొగడడానికిగాను లంచాలిస్తున్నావ్. వాగుడు యంత్రాలను చేరదీసి ప్రపంచం మీదికి వదలుతున్నావ్. ఇంతేనా?

లక్ష్మి:—నా మిల్లులోని కూలీల గొడవ నీకు దేనికి? పని చేసేదివాళ్లు, చేయించుకొనేవాణ్ణి నేను. మధ్యనీకు దేనికి?

వాళ్లు తమకష్టాలన్నీ నీదగ్గర మొరపెట్టుకొన్నారేమో నాకు తెలియదు గాని, నా మిల్లు విషయం నీకనవసరం.

వెంకయ్య.—నీమిల్లువిషయం నాకు దేనికి? అంటూ కావస్తే నీవిషయంకూడా నాకనవసరమే. కాని, నీవు ధాన్యందొంగ నిల్వచేసి Black Market వ్యాపారం సాగిస్తున్నావని తెలిసింది. ఇది మాత్రం మనసంఘానికి తీరని కళంకం — దేశానికి ద్రోహం.

లక్ష్మి:—సర్వాబద్ధం.

వెంకయ్య:—(నవ్వుతూ) నేనేం కుర్రాడినా, నీ మాటలకు మోసపోవడానికి, నీ బెదరింపులకు దడవడానికి? చూడు నరసయ్యా! నీకుజ్ఞాపకం ఉన్నదా? మనం చిన్నతనంలో అయిదారుగురం కలిసి బడి ఎగ్గొట్టి కాలవగట్టుకు వెళ్ళాం. దోవలో అందరం తలో అణాకు వేరుశెనగ కాయలు కొనుక్కుపోయినాం. మేము మా కాయలు తిన్నాంగాని, నువ్వు తినక దాచిపెట్టి, మా కాయలు అయిపోయినతర్వాత ఒక్కొక్కటే తినడం మొదలపెట్టావ్. మేము ఉండబట్ట లేక, నాలుగు కాయలు పెట్టమంటే, నీకే నాలుగు కాయల చొప్పున ధరకిచ్చావ్!

లక్ష్మి:—ఇదేదో చిన్నతనం.

వెంకయ్య:—మనిషి ప్రకృతి బాల్యంలోనే తెలుస్తుంది గాని,

అతను పెద్దవాడు కాగానే ప్రకృతిని వాడిచేసి, కృత్రిమ భావాలను నటిస్తుంటాడు.

లక్ష్మి:—నాకు వేదాంతం తెలియదు.

వెంకయ్య:—రుచించని విషయం ఏదీ తెలియదు.... ఇంతకు నేను నీకు ఒక్కటే విషయం చెప్పదలుచుకొన్నాను. తిండి లేక దేశంలో లక్షలాది ప్రజలు మలమలమాడి పోతున్నారు. ఈ సమయంలోనే విశేషలాభాలకు తాపత్రయపడడం మానవత్వం గలవాడు చేయవలసిన పని కాదు.

లక్ష్మి:—ఒప్పుకుంటాను, చేస్తాను. అన్నయ్యా! తనకు మాలిన ధర్మం లేదుగదా?

వెంకయ్య:—దానివలన యితరులకు హాని లేకపోతే—

లక్ష్మి:—అదంతా నాకు తెలియదు. నీకేం పిల్లాపాపా లేరు. ఉన్నదంతా గ్రామసౌభాగ్యమనీ, ప్రజాశ్రేయస్సనీ, ఏవో ఆస్పత్రులకు, అన్నసత్రాలకు వెదజల్లావ్. కాని, నేను పిల్లలు కలదాన్ని; నాకొక బాధ్యత ఉన్నది. నాతరువాత వాళ్ళగతేంకావాలని నేను ఆలోచించుకోవాలి. నామీద ఆధారపడివున్నవారికి కాస్త అధరువు చూపించాలా?

వెంకయ్య:—దాన్ని కాదనను.

లక్ష్మి:—ఇక వాదనేముంది? ఏదో నాలుగు డబ్బులు మిగల్చాలని తాపత్రయపడటం తప్పా?

వెంకయ్య:—దురాశకూడదంటున్నాను. దేశంలో లక్షలాది 'అన్నమో' అని అలమటించి, చచ్చిపోతున్నప్పుడు—

లక్ష్మి:—అన్నయ్యా! గవర్నమెంటు వుండగా ఆ గొడవలు మనకు దేనికి?

వెంకయ్య:—తోటి మానవులపట్ల నీకేమీ బాధ్యత లేదా?

లక్ష్మి:—నా బాధ్యతను గవర్నమెంటుకు అప్పగించాగా!

వెంకయ్య:—ఆ గవర్నమెంటు దొంగనిల్వలు కూడదంటున్నది గదా? నువ్వు ధాన్యం దాయడం తప్పనా?

లక్ష్మి:—క్షామానికి పోయిన గవర్నమెంటే, కారణం.

వెంకయ్య:—మళ్ళా యిలా వాదిస్తున్నావ్? ...... పోనీ, గవర్నమెంటుకు నువ్వు అప్పగించే బాధ్యత ఏమిటి? క్షామం కల్పించడమేనా? చూడు నరసయ్యా! దేశంలో క్షామానికి విదేశప్రభుత్వం, యుద్ధం కారణాలు కావని నేననడం లేదు. నిల్వసౌకర్యాలు లేకపోవడం, దానివలన ఏడాదికి కనీసం 35 లక్షల టన్నుల ధాన్యం ఎలుకల పాలుకావడం — ఇవీ కారణాలే! వీటి నిర్మూలనానికి ప్రయత్నించాల్సిందే — కాని, ఇట్టి దుస్థితిలో స్వదేశీయులపట్ల మనకు బాధ్యత వున్నదంటున్నాను. ఎవరి మట్టుకు వారు ధాన్యం దాచివేస్తే, మార్కెట్లో ధాన్యం వుండదు; ధరలు మండిపోతవి. నీవు దాచిన ధాన్యాన్ని విడుదలచేస్తే కొన్ని వందల ప్రాణాలు రక్షింపబడుతవని అంగీకరిస్తావా?

లక్ష్మి:—నిల్వదారులు తమ దగ్గిర ధాన్యం విడుదలచేస్తే ప్రభుత్వం కొంటుంది. విదేశాలకు, సైన్యాలకు పంపుతుందిగాని, ప్రజలకు చేరదుగదాంట ?

వెంకయ్య:—దేశంలోని దొంగలనిల్వదారులంతా తమ ధాన్యాన్ని విడుదలచేస్తే, విదేశాలకుపంపినప్పటికీ, దేశంలో కావలసిన ధాన్యం ఉండిపోగలదు. చరిత్ర ఈ సత్యాన్ని నిరూపిస్తున్నది. విదేశప్రభుత్వంలో సాగుకు తగిన సదుపాయాలు పూర్తిగా లేవు గనుక అక్కడక్కడ పంటలు లేకపోవడం జరుగుతున్నది కాని, లేకపోతే మనకు కొదవేమిటి ?

లక్ష్మి:—నీవాదన నాకు నచ్చలేదు.

వెంకయ్య:—నచ్చదని నాకు తెలియదూ ? ఎందుకు నచ్చుతుంది ? స్వార్థపరునికి ధర్మం తలకెక్కుతుందా ? త్రాచుపాముకు దయ కలుగుతుందా ?

లక్ష్మి:—అంతకోపమెందుకు గాని, నేనొక్క విషయం అడుగుతాను. చెప్తావా ?

వెంకయ్య:—ఏమిటది ?

లక్ష్మి:—దొంగనిల్వలు కూడదని ప్రచారం ప్రారంభించావ్? నువ్వు కాంగ్రెసువర్కరువా ?

వెంకయ్య:—లేదు.

లక్ష్మి:—కమ్యూనిష్టుల్లో చేరావా?

వెంకయ్య:—(లేదని తల వూపుతాడు)

లక్ష్మి:—పోనీ, రాడికల్...

వెంకయ్య:—ఏ పార్టీవాడినీ కాదు. ప్రజాసేవ చేయడానికి పార్టీలో వుండి తీరక్కరలేదు. 'శరీరమాద్యం ఖలు ధర్మ సాధన' మని కాళిదాసు చెప్పినట్లు, దేశంలో నలుగురు బ్రతికివుంటేనే స్వరాజ్యంగాని, స్వాతంత్ర్యంగాని.

లక్ష్మి:—అయితే నాసి పార్టీవాడివా?

వెంకయ్య:—అదీ కాదు - ఈ విశాల ప్రపంచంలో రెండే రెంటికి జాతి, కుల, వర్ణ, రాజకీయాలతో ప్రసక్తిలేదు - ఒకటి ఆకలి, రెండవది చావు. ఆకలితో కడుపుదహించుకు పోతున్న సమయంలో రాజకీయాలెవరికి కావాలి?

లక్ష్మి:—ఇల్లుకూడా తాకట్టు పెట్టేశావుటగా?

వెంకయ్య:—తరువాత అమ్మివేశానుకూడా. చిన్నగుడిసెలో కాలక్షేపం చేస్తూ, మిగతాడబ్బు క్షామనివారణ నిధికి యిచ్చాను. తిండిలేక నేనుకూడా చావవలసివస్తే లక్షలాది అమాయకులతో సంతోషంగా కలసిపోతాను.

లక్ష్మి:—ఇటీవల వూళ్లో లేవుటగా?

వెంకయ్య:—అవును. ఆకలిమంటలకు తట్టుకోలేక 'అన్నమో' అని పలవరిస్తూ ఘోరంగా చనిపోతున్న పేదలనుచూచి, చేతనైన సహాయం చేయాలనే అభిలాషతో తిరుగు

తున్నాను. నిన్ను తప్పుదారినుంచి తప్పించి దొంగలాభాల పై మనస్సుపోకుండా చేయాలని వచ్చాను.

లక్ష్మి :—నాదేమిటి ? సముద్రంలో ఉన్నదిగదా నీళ్లు.

వెంకయ్య :—ఉదతాభక్తికే ఫలితం.

లక్ష్మి :—త్వరగా స్నానం చేయి. భోంచేసినతర్వాత మాట్లాడు దాం.

వెంకయ్య :—కుందొక్కసారి అలా బజారు వెళ్ళి వస్తా. (పోబోతాడు)

లక్ష్మి :—చూడు అన్నయ్యా! నువ్వు నాతోమాట్లాడిన విష యాలు మరెవ్వరితోనైనా అనేవ్వసుమా! గోరంతలు కొండంతలుచేసి ఊళ్లోవాళ్లు నామీద పోలీసులకు రిపోర్టు యిస్తారేమో!

వెంకయ్య :—అది జరగకుండా చూడాలనేగా నేనొచ్చింది.

లక్ష్మి :—త్వరగా తిరిగి రావాలిసుమా !

వెంకయ్య :—ఇక్కడున్నట్టు రానూ !

లక్ష్మి :—పొరబాటునైనా ఆప్రస్తావన చేయకు —కొంప మునిగి పోతుంది.

వెంకయ్య :—నాకు తెలియదట్రా !

లక్ష్మి :—త్వరగా తిరిగిరావాలి !

వెంకయ్య :—అలాగే.

లక్ష్మి :—నేనుచెప్పింది జాగ్రత్త !

వెంకయ్య :—ఇంత భయపడేవాడికి అంత కక్కుర్తి దేనికి !

(వెళ్ళిపోతాడు. లక్ష్మినరసయ్య ఆలోచిస్తూ అటూ యిటూ పచారుచేస్తూవుండగా బుడ్డోడు వస్తాడు.)

లక్ష్మి:—నువ్వెవరు ?

(బుడ్డోడు నోరు తెరుచుకు చూస్తూ నిలచుంటాడు)

లక్ష్మి:—ఎవరు నువ్వు ?

(బుడ్డోడు 'ఇ అ' అంటాడు)

లక్ష్మి:—ఎవరునువ్వంటె మేకలాగా 'మే, మే' అంటావేమిటి? అడుగుతున్నది నిన్ను కాదూ !

(బుడ్డోడు చూస్తూ నిల్చుని వుంటాడు)

లక్ష్మి:—(బిగ్గరగా) ఎవరునువ్వు ?

(బుడ్డోడు చూస్తూ నిల్చుంటాడు.)

లక్ష్మి:—పో, అవతలికి, వెధవ ! (అంటూ చేతితో తనకు తెలియకుండానే సౌంజ్ఞ చేస్తాడు)

(బుడ్డోడు గ్రహించి 'పోనా ? వెళ్ళను. ఇక్కడే వుంటాను' అని సౌంజ్ఞ చేస్తాడు.)

లక్ష్మి:—వెర్రివేషాలువేస్తావ్ ! పో ముందు !

(బుడ్డోడు క్రింద చతికిలబడతాడు)

లక్ష్మి:—అరినీదుంపతెగ ! చెబితేనీకాదూ ? చెవుడా ? నోరు లేదా ? ----- అన్నట్లు పుల్లడి కొడుకాదూ ?

మూగోడు కాబోలు. ---- మూడురోజులనుంచి తిండి లేదు. గుడిసెలోపనుండక వూరివెంట పికార్లెందుకో, చస్తారంటే చావరూమరి! వెళ్లిపో! (సౌంజ్ఞచేస్తాడు)

(బుడ్డోడు 'వెళ్ళను! అరటిపండివ్వు' అని పండ్లు చూపుతూ సౌంజ్ఞచేస్తాడు)

లక్ష్మి:—పండుకావాలీ నీముఖానికి? మాటలేకపోయినా సాపాటుకు లోపంలేదు. ఊఁ ... ఇంద ...

(అరటిపండుతీసి యివ్వోస్తాడు. బుడ్డోడు దణ్ణంపెట్టి రెండు చేతులుజాస్తాడు.)

లక్ష్మి:—దండంపెట్టడంకూడా తెలుసే! ఆహా! సరే ... తీసుకో ... (తన కాళ్లముందర కొద్దిదూరంలో పండు పడేస్తాడు. బుడ్డోడు నేలమీదవాలి తీసుకోబోతాడు. ఈలోగా లక్ష్మినరసయ్య పండుతీసుకొని నవ్వుతుంటాడు. బుడ్డోడు తలెత్తి దీనంగా చూస్తుంటాడు.)

లక్ష్మి:—అచ్చంగా కుక్కలాగా చూస్తున్నావురా! లే, నిలుచో! (సౌంజ్ఞచేస్తాడు.)

(బుడ్డోడులేచి నిలుచుంటాడు.)

లక్ష్మి:—కూచో! (సౌంజ్ఞచేస్తాడు.)

(బుడ్డోడు కూచుంటాడు.)

లక్ష్మి:—(నవ్వుతూ) నిలుచో! (సౌంజ్ఞ చేస్తాడు)

(బుడ్డోడు మెల్లిగా లేస్తాడు. చూపులు పండుమీదే)

లక్ష్మి:—(నవ్వుతూ) కూచో! (సౌంజ్ఞ చేస్తాడు)

(బుడ్డోడు మెల్లిగా కూలబడతాడు. చూపులు పండు మీదే. ఇదే విధంగా లక్ష్మి నరసయ్య నాలుగుసార్లు బుడ్డోడి చేత గుంజీలు తీయిస్తాడు.)

లక్ష్మి:—(బిగ్గరగా నవ్వుతూ) నిలుచో!

(బుడ్డోడు ఆయాసంతో మెల్లగా లేవబోయి, పడిపోతాడు. చాలా దీనంగా పండువంక, నరసయ్యవంక చూస్తాడు. నరసయ్య బిగ్గరిగా నవ్వి, పండు వలిచి తానుతిని, తోలు క్రింద పారేస్తాడు. బుడ్డోడు అది తీసుకు తింటుంటాడు. లక్ష్మి నరసయ్య విరగబడి నవ్వుతుంటే – వెంకయ్య వస్తాడు.)

వెం:—(కఠినంగా, తమ్ముని ఉద్దేశించి) ఛీ! పశువా!

లక్ష్మి:—(ముందు తెల్లముఖం వేశాడు. తరువాత తల వాల్చాడు.)

వెంకయ్య:—సిగ్గులేదూ? గుండె – కటికరాయా!

(బుడ్డోడు వెంకయ్యను చూచాడు. సంతోషంతో బుజాలెగరేస్తూ, అరటిపండుతోలును జూపి, లక్ష్మినరసయ్యను చూపించి, నమస్కారం పెడతాడు. వెంకయ్యకు ఇది జూచేసరికి కళ్ళనీళ్ళ పర్యంతమైంది. వొణుకుతున్న చేతులతో బుడ్డోణ్ణి సాదరంగా బుజంమీద తట్టాడు—)

వెంకయ్య:—పిల్లికి చెలగాటం, ఎలుకకు ప్రాణసంకటం – నీ తెలివితేటలన్నీ చూపించడానికి ఈ నోరులేని నిరుపేద దొరికాడా? పనికిమాలిన వెధవలాగా, పశువులాగా ప్రవర్తింపాలేగాని, నీలో ఏకోశాన్నైనా మానవత్వం వుందా? శవాన్ని పీక్కుతినే గద్దకు, నీకు భేదమేమిటి?

లక్ష్మి:—సంగతులను పూర్తిగా తెలుసుకోకుండా ...

వెంకయ్య:—నా కళ్ళు చిల్లులు పడిపోలేదు! —

లక్ష్మి:—మాకు అన్నయ్యా? వాడికి నేను అరటిపండంతా యిచ్చాను. తోలుతినడం మాత్రమే కాదు, నువ్వు నామీద నోరు చేసుకోవడం బాగాలేదు.

వెంకయ్య:—తప్పుడుపనికి చింతించకపోగా, పైగా తప్పుడు కూతలుకూస్తున్నావా?

లక్ష్మి:—యథార్థం చెప్పాను. అంతే.

వెంకయ్య:—ఛీ! అబద్ధాలాడతావ్! ఇంత లజ్జ లేకుండా పోయిందేం?

లక్ష్మి:—మాటలు కొంచెం జాగ్రత్తగా రానీ!

వెంకయ్య:—నోరు మెదపకు. ఎందరో ఎన్నో విధాలుగా నిన్ను గురించి చెప్పినప్పటికీ, చెప్పుడుమాటలేమో ననుకుంటూ వచ్చాను. నీ నిజావతారాన్ని ఇవ్వాళ కళ్ళారా చూచాను. నా ఇంటి స్త్రీవని చెప్పుకోడానికి సిగ్గుపడుతున్నాను. నిన్నేం చేస్తే పాపముంది?

లక్ష్మి:—నేను చేసింది పొరబాటే కాని, పరాయివాడు వుండగా నువ్వు నన్నిలా కేకలేయడం బాగావుందా? రేపట్నుంచీ నేనంటే వాడికి చులకన కాదూ? ఇక నాకేమైనా పరువుంటుందా?

వెంకయ్య:—మనుషుల్ని పీక్కు తిని, పరువు సంపాదించు కుంటున్నావా? గొప్ప పరువే!

లక్ష్మి:—నేను చేసింది పొరబాటే నంటినిగా ... ఎందుకు వాదన! పోనిద్దూ!

వెంకయ్య:—నాలిక చివరి మాటతో ప్రయోజన మేమిటి?

లక్ష్మి:— కాదు - హృదయ పూర్తిగా అంటున్నాను. నాదిపొరబాటే!

వెంకయ్య:—అయితే నేనుచూస్తుండగా వాడికో అరటిపం డిచ్చి పొరబాటేనని చెప్పుకో!

లక్ష్మి:—అరటిపండివ్వడానికేం? ఇంతేగదా! (బల్లమీద మిగిలివున్న మూడుపండ్లు తీసుకుంటాడు. తరువాత ఏమను కున్నాడో గాని రెండుపండ్లు బల్లమీద పడవేసి, ఒకటి మాత్రం బుడ్డోడికి అందివ్వబోతాడు. బుడ్డోడు చేతులు జాస్తాడు—)

వెంకయ్య:—ఆ రెండుపండ్లు కూడ యిస్తే, ఇంతలో నీ ప్రాణాలేం పోవులే! ఇచ్చివెయ్యి.

లక్ష్మి:—అవినీకోసమని వుంచాను. అంతేగాని—

వెంకయ్య:—ఎంతవాత్సల్యం! భరతుడి తరవాత నువ్వే భ్రాతృప్రేమకునిదర్శనం! అఘోరించావుగాని, అవి కూడ ఇచ్చేయ్!

లక్ష్మి:—(అరటిపండ్లు రెండుకూడ చేతతీసుకొని, మూడిటినీ బుడ్డోడి కిస్తాడు. వాడవి తీసికొని నమస్కారంపెట్టి తింటుంటాడు)

వెంకయ్య:—ఇందాక చేసింది పొరబాటని చెప్పు!

లక్ష్మి:—వేరేచెప్పాలా ఏమిటి? అరటి పండ్లిస్తినిగా! దాని కర్థం అదే!

వెంకయ్య:—అర్థమదే అయితే, పొరబాటన్నమాత్రాన నీనోట్లో మంచిముత్యాలు రాలిపోవుగా?

లక్ష్మి:—నాపరువు తీసేస్తున్నావ్! నాస్థితిలో నువ్వుంటే, నాఅవస్థ నీకు తెలుస్తుంది. పూటకూటికి గతిలేనివాణ్ణి క్షమాపణకోరేదా?

వెంకయ్య:—వాణ్ణి కుక్కనులాగా ఆడించినప్పుడు, ఆ మాత్రం మాట అనలేవూ?

లక్ష్మి:—అనను.

వెంకయ్య:—అనవా?

లక్ష్మి:—నువ్వేం చేసినానరే అనను.

వెంకయ్య:—వాడితో ఆమాట అనడం, నీగొప్పతనాన్ని చూపుతుందికాని, నీపరువు తీసెయ్యదు.

లక్ష్మి:—వాడలా ఆలోచిస్తాడా ?...

వెంకయ్య:—కూ గమాదురా ! నువ్వేమన్నా వాడికి తెలియదు. ఆ విషయం మర్చిపోయావేమో !

లక్ష్మి:—ఇది నాకెందుకు ? నా అంతరాత్మ ఎంతకుంగి పోతుందో తెలుసా ? ఆ మాటలనడానికి ఎంత బాధ పడుతుందో ఊహించావా ?

వెంకయ్య:—నీకు అంతరాత్మకూడా అఘోరించిందా ?

లక్ష్మి:—అసలేమిటి నీఆజ్ఞ నాకు ? అన్నవుగదా అని వస్తూయున్నకొద్దీ—

వెంకయ్య:—ఆ ! తరువాత ?

లక్ష్మి:—చాలించు ఇక ; నాగొడవ నీకెందుకు ?

వెంకయ్య:—పొరబాటని వాడితో అంటావా ? లేదా ?

లక్ష్మి:—ఇదివరకనడమేతప్పు. పైగా మళ్ళీఅంటానా ?

వెంకయ్య:—అంటావా ? లేదా ?

లక్ష్మి:—బెదిరిస్తావేమిటి ? మహాఘనకార్యం నువ్వు కాగ చేస్తున్నావులే !

వెంకయ్య:—ఇట్లారా !

లక్ష్మి:—ఎందుకు ?

వెంకయ్య:—ఎందుకా? దవడపగ లేయడానికి! రా ముందు! ... ఏమిటట్లాచూస్తావు? ... ఛీ! పో అవతలికి! నీ ముఖం చూస్తే పంచమహాపాతకాలు చుట్టుకుంటయ్!

లక్ష్మి:—ఇవాళ నీముఖం చూడ్డం వల్లనే ఇంతముప్పొచ్చింది!

వెంకయ్య:—నోర్మూయ్! (ఈ కేకతో పాటు వెంకయ్యచేయి కదిలింది. బుడ్డోడుచూచి నిర్ఘాంతపోయాడు)

లక్ష్మి:—ఏమిటీజులుం? ఇక మర్యాదగా వుండదేమనుకున్నావో?

వెంకయ్య:—అట్టే వాగావంటే—(చెయ్యెత్తాడు. కొట్టబోయాడుకూడా—కాని—చెయ్యి మధ్యలోనే ఆగిపోయింది. కోపాన్ని దిగమ్రింగుకుంటున్నాడు)—వెళ్ళిపో ... నేను త్వరపడ్డాను... ...పొరబాటు... వెళ్ళిపో... ...

లక్ష్మి:—ఆ దెబ్బపడితే తెలిసేది. (ఇంటిలోపలికి వెళ్ళాడు. వెంకయ్య ఒక్క కనురెప్పపాటు సేపు అలాగేవుండి, ఎత్తివున్న చేతిని దింపి, లక్ష్మినరసయ్య పోయిన దిక్కుకే చూస్తూ నిలుచున్నాడు. బుడ్డోడు అతనివంక చూస్తున్నాడు.

—(తెర)—

ఇదీ లోకం!

1 వ అంకం — రెండవ రంగం

(గతరంగానంతరం కొద్దిసేపే అయింది గనుక అంతా యథాపూర్వంగానే వున్నది. బుడ్డోడు మాత్రం లేడు. వెంకయ్యా తదేకదృష్టిగా చూస్తూ ఏదో గాఢంగా ఆలోచిస్తున్నాడు. దూరంనుంచి తాతపాట మాత్రం వినిపిస్తున్నది.)

తాతకంఠస్వరం (లోపలినుంచి):—

నిజము, నీతి, విలువలేని
నీచలోకమిది గాదా ? ॥నిజ॥

ధనమెనీతి, ధనమెజాతి
ధనమె సర్వముగాదా యీభువి
వలదీలోకము, పదరాపోదము
స్వామ్యలోకమే లక్ష్యమురా! ॥నిజ॥

కష్టమొ సుఖమో తర్కమదేలా ?
ఇంతనీచము సహించేవా ?
మనసు మాడినా, పిల్లలకైనా
మనుగడ తథ్యము పదరా ! ॥నిజ॥

(పాటవిని వెంకయ్య, తను ఆమోదించినట్లు తల ఊపుతాడు. ఇంట్లోనుంచి లక్ష్మీనరసయ్యవచ్చి వెంకయ్యను జూచి, పెడ మొఖంపెట్టి నిలబడతాడు. ఒక్కనిమిషం ఇద్దరు అలాగే నిలుచున్నారు.)

లక్ష్మి:—ఊ!

వెంకయ్య:—(తమ్ముని జూచాడు. కాని మాటలాడకూడ కున్నాడు)

లక్ష్మి:—ఇవాళ చాలా ఇదిగావున్నది!

వెంకయ్య:—(సమాధానంలేదు)

లక్ష్మి:—అన్నయ్యా!

వెంకయ్య:—ఏమిటి తమ్ముడూ?

లక్ష్మి:—స్నానంచెయ్యి భోంచేద్దాం. నాకు మిల్లుకుపైము అవుతున్నది.

వెంకయ్య:—ఇవ్వాల్టికి కడుపునిండిపోయింది.

లక్ష్మి:—అన్నదమ్ములం పరాయివాళ్ళముందు కలహించడం బాగావుంటుందా? నువ్వు నన్ను ఏవో అన్నావని నాకు కోపంలేదు గాని, నువ్వు త్వరపడ్డావు అన్నయ్యా! విశేషలాభాలనే పదానికి అర్థంలేదు. ఎక్కడికక్కడే విశేషబాధం. దానికి హద్దులంటూలేవు. అటువంటప్పుడు నిజస్థితి తెలుసుకోకుండా నన్నుతూలనాడడం...

వెంకయ్య:—Black market వ్యాపారం పెట్టుబడి (Capitalist) విధానానికి విశేషవిషస్వరూపం. అందుకే పెట్టుబడి విధానమే నశించాలి. శ్రమజీవులకు శాంతిసౌఖ్యాలు లభించాలి.

లక్ష్మి:—ఇదంతా ఉపన్యాసవేదిక మంచి చక్కగా వినిపిస్తుంది. ఆచరణలో ఎదురుతిరుగుతుంది ... దానికేమిటిగాని, ఇప్పటికే ఊళ్ళోవున్న పనిలేని సోమారులందరు నామీద కత్తిగట్టారు. నువ్వుకూడ నాకు వ్యతిరేకంగా మాట్లాడితే వాళ్ళకు అలుసెక్కువవుతుంది. మనమిద్దరం ఆలోచించి ఏది తగునో చూచి అలాగే చేద్దాం. నీమాట కాదంటానా!

వెంకయ్య:—ఈ నక్కవినయాలు తీసి అవతలపెట్టు. నిజం చెప్పడంనీ ప్రకృతికే విరుద్ధం — నిన్ను ఈ క్షణమే అరెస్టు చేయించాలనీ, ఏదో విధంగా శిక్షించాలనీ నాకున్నది. కాని తటపటాయిస్తున్నాను — కారణం తెలుసా?

లక్ష్మి:—ఒక్క కడుపున పుట్టినవాళ్ళం కావడమేనా ?

వెంకయ్య:—కాదు — మనల నిద్దరిని కన్నకడుపు ఇంకా బతికి వుండడమే కారణం — నిన్నేమైనా చేయిస్తే అమ్మ యెంత బాధపడుతుందో నాకు తెలుసు. నువ్వేమో బాగోగులు విచారించకపోయినా, కనీసం నాయింటి చాయలకువచ్చి చూడకపోయినా, కన్నకడుపు గనుక నన్నామె ప్రేమిస్తునే వుంటుంది. ఇప్పుడు నిన్ను నేనేమైనా చేయిస్తే అమ్మ నన్ను

తుమించదు. కనుక నిన్ను సన్మార్గంలో పెట్టడానికి పూర్తిగా ప్రయత్నించి, ఆతరువాతనే తగుచర్య తీసుకుంటాను.

లక్ష్మి:—అలాగే. ఇం తేగద? తీరిగ్గా మాట్లాడుదాం. ముందుస్నానం చెయ్యి.

(వెంకయ్య ఇంటిలోనికి వెళతాడు).

లక్ష్మి :—[అటూయిటూ పచార్లుచేస్తూ – మెల్లిగా–]

“ఉ॥ చెల్లియొ, చెల్లకో, తమకు చేసిన యెగ్గులు
సైచిరందరున్,
తొల్లి గతించె ... ...

(పెద్దోడు వచ్చాడు. కాలుఎముకవిరిగింది. చంకలక్రింద కర్రలేసుకొని వస్తాడు.)

లక్ష్మి:—ఏంరా? పెద్దోడా? ఏమిటిఇలావచ్చావ్ ?

పె:—మాబుడ్డోడు ఉండాడేమోనని ...

లక్ష్మి:—ఇంతకుముందే వెళ్ళాడు.

పె:—మూడు రోజులాయె ధారకం లేకుండి. “వద్దురా, ఎల్ల బోకరా!” అంటే యినోడు కాదండి.

లక్ష్మి:—అవును పాపం! ఒంట్లో శక్తిలేక పడిపోతే, నాలుగు అరటిపండ్లూ అన్నీ తినిపించి ఇంతకుముందే పంపించాను. చూడు. లేనిపోనివి యుద్ధానికెళ్ళి కాలిరగ్గొట్టుకోకుండా

వుంటే మీ అయ్యకు చేదోడు వాదోడుగా వుండేవాడివి గదా?

పె:—యుద్ధంలోకి సంతోసంగా ఎల్లామనుకుంటుండారా?

లక్ష్మి:—అందుకు సందేహమా?

పె:—అంతా పొట్టకోసమేనండి. ఎక్కడో ఇంగ్లీసోడికీ జర్మనీ వోడికీ యుద్ధమైతే మా కేంటండి? ఇంగ్లీసోడు ఫుణ్యమాని మాకు కూడులేకుండా పోయిందగాన యుద్ధానికి కళ్ళాం గాని, లేకుంటే యుద్ధాలు మా కేటికండి? ఇది మా పిండా కూడు యుద్ధం బాబూ!

లక్ష్మి:—ఇక్కడవుండి కాయకష్టం చేసుకుంటే మాత్రం పిండాకూడు లేదట్రా?

పె:—ఇరవై నాలగ్గంటలూ పనిచేసినోళ్ళం చేసిన కష్టఫలాన్ని, ఎవళ్ళెన్నిమాటలన్నా పడున్నాకూడా చేతికి దొరికే కూలి డబ్బు సాలదండి. తిట్లు తినే పనిలేకుండా ఎక్కడో బువ్వ దొరుకుతుందంటే, పంజరంనుంచి పోయే శిలకలాగా మా పాణం లేసొస్తదండి. పటాలంలో కులాల్లేవండి. ఆడు న్నంతసేపు మేము కూడా మడుసులమేననిపిస్తదండి! అది చాలదాండి మాకు కడుపు నిండడానికి!

లక్ష్మి:—ఏమిరోయ్! ఆ! చక్కగా మాట్లాడుతున్నావ్! పెద్ద పెద్దభావాలు విసిరేస్తున్నావ్!

పి:—పటాలంలో మాకు చదువుండాదండి. చదువుకునోళ్ళు కూడా సాటివారికిమళ్ళే కలిసుంటారండి.

లక్ష్మి:—ఆగ్నెల్లు వారిపక్కన వీరుంటే, వీరు వారైనారన్న మాట! ఆ! నీలో ఎంతమార్పు వచ్చిందిరా?

పి:—నూడండయ్యా! యుద్ధంనుంచి తిరిగొచ్చిన కాడ్నుంచి నేను పడే బాధ యింతింత కాదండి.

లక్ష్మి:—పాపం అవిటి కాలు కదూ!

పి:—అందుకు గ్కాదండి — మళ్ళీ అవిటి బ్రతుకేనా అని అటుమాటించి చెప్తున్నానండి. ఎన్నో దేశాలుచూశాం. ఎక్కడెక్కడ దేశంలో ఎన్నో వేసాలు, యింతలుచూశాం. కొత్తసంగతులు నేర్చుకున్నాం. దినామూ పటాలాన్నికూడ దీసి, యీ యుద్ధం ప్రజాసౌక్యం కోసమనిసెప్పేవారండి. యుద్ధంలో గెలిచినాక ప్రపంచకంలో ఎక్కువ తక్కువ లుండవనీ, అందరికీ హాయిగా బతుకు తెరువుంటుందనీ సెప్పేవారండి. అవన్నీ విన్నాం — తిరిగొచ్చాం— ఇక్కడ మాత్రం తిడతంటే తలొగ్గితేకాని యిప్పుడుకూడ మాకు ఆబకపూట తిండిదొరకదండి! కాయకష్టం చేసేవోడికింకా అన్యాయమే జరుగుతున్నాదండి.

లక్ష్మి:—నీతో యిదంతా మాట్లాడవలసిన అవసరం నాకేం లేదనుకో, కాని, నా అభిప్రాయంకూడ చెప్తాను వింటావా? విని, నీకునచ్చితే, మీవాళ్లకు నచ్చచెప్తావా?

పె:—అంతకంటేనా దొరా !

లక్ష్మి:— నిజం చెపితే, కాయకష్టం చేసే కూలోళ్లు వీళ్లంతావున్నారే మా ప్రాణాలుతో దేస్తున్నారంటేనమ్మరా! ఏవో సంఘాలనీ, సమ్మెలనీ ప్రారంభించారు. ఇదివరకు ఒళ్ళువంచి పనిచేసేవాళ్లంతా, యిప్పుడు రొమ్ము విరుచుకు నిల్చుని, రెట్టింపుకూలీ అడుగుతున్నారు. నమ్మతావో, నమ్మవో గాని యిదివరకు బియ్యపుబస్తా బండిమీదనుంచి తెచ్చి కొట్లో గుమ్మరిస్తే కానీ యిచ్చామనుకో, యిప్పుడా పనికే అణా అడుగుతున్నారు. రోజులెంతగా మారి పోయినయ్యో చూస్తే ఆశ్చర్యం వేస్తోంది. ఇంతవరదాకా యిక్కడేనా వున్నదనిపిస్తుంది. ఇన్నింటికీ వప్పుకుంటామా, వల్లెత్తుమాట అన్నామో, ఇంకేముంది, సమ్మెకట్టేస్తారు. పెట్టి పోషించేవాళ్ళం మేము ఒకమాట అనడం తప్పా ? ఇప్పుడు వీళ్లు సమ్మెకడితే ప్రపంచం తల్లక్రిందులై మూపను లాగిపోవుకదా ? వీళ్ళు కాకపోతే వీళ్లతాతలను రప్పించ గలం. అవసరం వస్తే, పోలీసువాళ్లు వున్నారనుకో! కాని, మమ్మల్లను యింతగా ఆశ్రయించుకున్నవాళ్ళమీదయిలా చేయిచేసుకోడం మా కెంతో బాధగా వుంటుంది.

పె :—ఇస్తన్నాం, పోషిస్తన్నాం అంటన్నారుగాని, మీ కూలోళ్ళ గుడిసెకొక దానికి పోయి వాళ్లెలాబతుకు

తుండారో సూడండి! వాళ్ళ గుడిసెకంటె మీపాకీదొడ్డి సుబ్రంగా వుంటుందే! వాళ్లు పనిలోపంచేస్తన్నారంటే, మీరు సరిగా కూలివ్వక, వాళ్ళచేత ఆపని చేయిస్తండారు. దయా ధర్మం యింకా మాలోవుంది గానివ్వండి, డబ్బున్న వోరికి పిసరైనా లేదు. ఆ గుడిసెల్లో వుస్నే పసిపిల్లల్ని అన్నిరోగాలు పీక్కుతింటే తినవాండి? ఆతాగే గంజైనా ఆ గుడిసెలో తిన్నగా యిముడుద్దాండి? మీరు సెప్పండి. మిమ్మల్ని నమ్ముకున్నవోళ్లకు, సంవత్సరాల తరబడి మీ కోసం చెమటూడ్చేవోళ్లకు ఉండడానికి కొంపలేదే! పొట్టనిండదే! ఒంటినిండాగుడ్డయినా లేదే! ఇది ధర్మమేనా సెప్పండి? ఇంకా నరకమంటూ ఒకటుందంటారా? ఇదితప్పు!

లక్ష్మి :— ఈ మెట్టవేదాంతం నీబుర్రకూడా బాగా ఎక్కిందే! ఇంకేదో నువ్వు తెలివిగలవాడవనుకొన్నాను! ప్రయోజకుడవనుకొన్నాను! దయా, దాక్షిణ్యాలు మా దగ్గిర లేకపోతే, నమ్మిచేరుంగానే ఆలోచనా, సాలోచనా లేకుండా కాల్చివేయించమూ? ఈమాత్రం తెలియదేం?

వె :— ఇంతకంటే ఎక్కువేతెలుసు! అన్నిటికేచెడి అవిటి బతుకులు బతికేకన్నా సావడమే మేలుండి! సావనీకుండా, సంతోసంగా బతకనీకుండా పాలీసాలని తిండిపెట్టి, నరకంలో మమ్మల్ని పడించుకుతినేదానికంటే, ఒక్కసారి కాల్పిం

చేస్తే, మీమేలు మరచిపోగలమాదొరా! నోరువాయలేని వాళ్ళనేల పశువులన్నట్టుగా నానా చాకిరీ చేయించుకొని. పశువుకుపెట్టే తిండైనా పెట్టడంలేదే మీరు!

లక్ష్మి:—పో! నీతోనాకు వాదనేమిటి? (వెక్కిరిస్తూ) నోరు వాయ లేనివాళ్ళని శోధించుకు తింటున్నారట! వచ్చాడు ధర్మరాజు తీర్పుచెప్పడానికి!

పె:—పోనీలెండి! ధర్మరాజులంటే మీరేలెండి!

(వెంకయ్యవచ్చి నిలుచుని వింటుంటాడు)

లక్ష్మి:—అనవసరప్రసంగం చేయకు! స్వరాజ్యంలో సింహాసనా లెక్కుదురుగానిలే! పో! అవతలికి!

పె:—మాకాపిచ్చికలల్లేవండి! ఇంగ్లీషోళ్చిచ్చే సొరాజ్యం డబ్బుమూలిగేవారికి గాని, మాకు కాదని మాకు తెల్సుండి. దేవుడు వరమిచ్చినా పూజారి వరమియ్యొద్దా మీరు?

లక్ష్మి:—పో ముండు! అతివాగావంటే కాళ్ళిరగ్గొడ్తాను, ఏమనుకొన్నావో!

వెంకయ్య:—ఇక వున్నదల్లా ఒకకాలే, తమ్ముడూ! ఒకకాలు యింగ్లీషువాడిరగ్గొట్టాడు! రెండోది నువ్వు పుణ్యం కట్టుకో!

లక్ష్మి:—తమ మధ్యప్రశ్నం నేను కోరలేదు అనవసరంగా మాటలంటే యిక్కడ పడే వారెవ్వరూ లేరు!

వెంకయ్య:—నువ్వన్నమాటలన్నింటినీ వాడు పడ్డాడుగదా! అన్నమాట ఒకటి తమ్ముగ పడితే తప్పా?

లక్ష్మి:—కిలాటివాళ్ళే మూర్ఖులకు ఉరిబోసేది. (చరచరా లోపలికి వెళతాడు)

(పెద్దోడు ఒకసారి నిట్టూర్చి, పోబోతుంటే, వెంకయ్య ఆగవలసిందని సౌంజ్ఞ చేస్తాడు)

వెంకయ్య:—మంచి సాహసంగలవాడవే:

పె:—కాదు బాబూ! అన్నింటికీ తెగించినోణ్ణి.

వెంకయ్య:—అంత కష్టంలో ఉన్నావా?

పె:—ప్రపంచకంలో మా చుట్టు ముళ్ళే కష్టమేగా బాబూ! అసలే ఎప్పుడూ ఒకపూటతిండే గాని, రెండోపూట గంజె రకం కానికిలోను యుద్ధ బుద్ధి అంతా ఉపయోగమయమైంది. ఎందుకొచ్చిందో తెలియదుగాని కాటకం వచ్చిపడింది. నన్ను అయ్యోలకు దిగులులేదు లేని మా మీదే దాని దాడి కూడా! ఈ సరసయ్యగారు ఎంత ధాన్యం దాచాడో లెక్క ఆయనకే తెలియాల! యముళ్ళు యిక్కడే వుండారు బాబూ!

వెంకయ్య:—నువ్వు శాస్త్ర ప్రపంచం చూచి వచ్చినవాడివి. ఇంతగా ఆవేశపడతావేం? నీ వాదం నిజమైనప్పుడు ఆవేశం హానికరం. ఆవేశానికి అదనువున్నది నాయనా!

పి:—ప్రపంచకం చూసినాకనే నాకడుపుమంటెక్కువైంది దొరా! ఒక్కసారి వోటేసిని ఒక్కొక్కఊళ్ళోనుంచి తరిమేసి, మావకాలం అవ్వాళ్ళోకి పోతుంటే మమ్మల్ని దేవుళ్ళలాగా పూజలుసేశారు. ఏ దేశంలో కూడా యిక్కడంత కులం గొడవల్లేవు! ఇక్కడ మాబతుకంతగా ఏ దేశంలో ఎవరి బతుకూ నోరంకాదు

వెంకయ్య:—మళ్ళా ఆవేశపడుతున్నావ్ !

పి:— ఆవేశపడకేంచేసేదిబాబూ! తల్చుకుంటే గుండె పగిలిపోతంది. యుద్ధంలోకి పోయింది మనదేశాన్ని కాపాడ్డానికొక్కడే! పూటకూటికి గతిలేక మెళ్ళాం! ఇక్కడ సంగంలో యిసుచేర బరించలేక, దొంగల్లాగా యుద్ధంలోకి పారిపోయాం. యుద్ధంలో సావడం సిజముసేమెళ్ళాం. బతుకుమాట దేవుడెరుగు, ఈ నరకంలోనుంచి బయట పడితే సాలనిమెళ్ళాం! అయినవారందర్ని అర్ధాంతరంగా యిడిసేసి లగేశాం!

వెంకయ్య:—మాను, ఆవేశపడకు నాయనా! నువ్వుయుద్ధంలోకి ఎందుకెళ్ళావని నేనడగడంలేదు. అనవసరంగా ఆవేశ పడతావెందుకు?

పి:— ఆవేశంకాదండీ! నాకడుపుమంట మెళ్ళబోసుకుంటుండాను. ఈనిముసంలో హాయిగా అడితా,

పాపతా కూర్చుని వుండేవాళ్ళం! ఎక్కడనుంచో, మాకేమీ తెలీకుండా, సడీ చప్పుడు లేకుండా ఆకాశంలోంచి బాంబులు పడేవి! అంతే! రోజులు నిండినోళ్లు గాల్లిపోయేవోళ్లు! కినిమినుసం చావులు చూసీ, చూసీ. చావంటే భయం పోయింది! ఇక్కడ అపిటి బతుక్కంటే చావే మేలని పించేది! బతికి వుళ్ళా యీ బతుకు బతక లేక చావుకోరుకొనేవాణ్ని! నాకర్మం! కాలిరగడ మొంచుకు? తలపగిలి సచ్చిపోతే బాగుండేది. నేనొక్కణ్ణి సచ్చినంత మాత్రాన ప్రపంచకానికి లోటేంటి?

వెంకయ్య :— ఆశయాలేమీ లేకుండా ఉత్తినే చనిపోయారంటావా యుద్ధంలో?

పె :— ఆశలు పెట్టుకోని, కొండంత ఆశలు పెట్టుకోని, పత్రికలు కంటూ చనిపోయారు బాబూ! మేమంపరం యుద్ధంలో సచ్చిపోయినా, గెలిచింతరవాత ప్రపంచకంలో బీద, బిక్క వుండదనీ, తిండి గుడ్డ కరువు వుండదనీ ఆశలునూరిపోశారు. మేం సచ్చినా మాలెక్క వాలవాళ్లు సుఖపడతారని నమ్మాం! ఆ నమ్మకంతో ఎన్నోవేలమంది చావు నిజమని తెలిసికూడా జర్మనీ వోడి ఫిరంగుల కదురు లగెత్తారు! ఆకాశం పొట్ట బద్దలై బాంబులుపడినా కూడా లెక్కలేకుండా యుద్ధం చేశారు.

వెంకయ్య :—కాని, మీరనుకొన్న మార్పేమీ రాలేదు కదా! ఇప్పుడు నిరాశతో కడుపుమండిపోతున్నది! కాని, కొంచెం తాపీగా ఒక్కసారి అంతా పారజూడు!

పె :— ఇంకేం చూసేది బాబూ! చావుకోసం ఎదురు చూస్తుండాను.

వెంకయ్య:—ఎందుకంత నిరాశ? నీలాగా భావించినవారు లక్షలున్నారు. తాముచచ్చినా, తమ తరువాతవారు సుఖ పడతారని సంతోషంగా ప్రాణాలు బలిపెట్టినవారు లక్ష లున్నారు. మీరాశించిన స్వర్గసీమ భూమిమీద అవత రించలేదు, సరిగదా కనీసం శాంతైనా లభించలేదు. అంతేక నిరాశలో వాస్తవాన్ని మరచిపోతావేం? నీలాంటి వారు ప్రతి దేశంలో నూటికి 90 మంది వున్నారు. తోటి వారిలో నీభావాలను వ్యాపింపజేసి కట్టుబాటు నెక్కువ జేయడానికి ప్రయత్నించు. అంతేకాని, మాట్లాడితే చచ్చి పోతానేందుకు వెధవ బతుకని పిరికితనం వెళ్ళబోసుకో వాకు. కార్యశూరుడ ననిపించుకో. గాని, పిరికిపందలాగా జారిపోయి నీ తరువాతవారినికూడా దుస్థితిలో పడవేయ వాక! ముందుతరాలవారికి శాంతిసౌఖ్యాలు ప్రసాదించ వలసిన భాధ్యత నీకున్నదని జ్ఞాపకంవుంచుకో!

పె :— ఇన్నిరోజులనుంచీ నన్నుతిట్టినోరే కనుపించారు కాని, ఇయ్యాళ మీరు నన్నుకూడా ఒకమనిషిగా చూసి,

ఈ మాత్రం చల్లని మాటలు సెప్పారు. ఇదే పదివేలు బాబూ!

వెంకయ్య:—ఊరికే అందరిదగ్గర కంఠశోష పడడం మాని వెయ్యి. దేశంలో ప్రతిరోజు వేలకొలది తిండిలేక మాడి చస్తున్నారు. ఎవరికీ ఎవరూ తోడు పడలేరు! కొద్దిమంది పుణ్యాత్ములకోసం ఇన్నివేలమంది చనిపోవలసిందే! ఈ వేలాది నిర్భాగ్యుల ఉసురు ఊరికేపోదు! బీదల ప్రాణాలపెట్టుబడి—వడ్డీతోసహా త్వరలోనే గిట్టుబాటవుతుంది.

పి:—ఇక నేనెళ్లొస్తా బాబూ!

వెంకయ్య:—నీ తమ్ముడు చాలా ప్రయోజకుడే! ఇంత మంది తన నాశ్రయించుకొన్నవారు తిండిలేక చస్తుంటే, ధాన్యం దాచాడూ?

పి:—ఎవరండీ?

వెంకయ్య:—నరసయ్య!

పి:— నరసయ్యగారు మీ తమ్ములాండి? అది తెలియక ఏమోఅనేశాను! క్షమించండిబాబూ ... కాదండి ... నాతప్పు లేదు. ఎందరో చాటున అంటున్నారు; నేను ఎదటే అన్నాను - అనాలి గనుకన్నాను.

వెంకయ్య: అవును. నీతప్పులేదు. రేపు కనుపించు, నీకు ధాన్యం కొలిపిస్తాను, నరసయ్యతో చెప్పి ... (లక్ష్మీనరసయ్య యింట్లోనుంచి బయటకువచ్చి గడపలుదిగి ఆగుతాడు)

పె:—రేపటిదాకా బతికుంటే—

వెంకయ్య:—ఏమిటి చేయడం! ధాన్యం లేదు, మందులు లేవు! ఆకలితో క్రుంగి, రోగాలతో బాధపడి, నోరు లేని జీవాల లాగా వేలాది చనిపోతున్నారు! ఏమిటి చెయ్యడం?... సరే వెళ్ళిరా నాయనా! (పెద్దోడు కన్నీరు పెట్టి వెళ్ళిపోతాడు.)

(లక్ష్మీనరసయ్య మెల్లిగా అడుగు వేసి—)

లక్ష్మి:—చావనీ! సగం భూభారం తగ్గుతుంది!

వెంకయ్య:—ఎవరు చస్తే?

లక్ష్మి:—చస్తున్న వాళ్ళే.

వెంకయ్య:—ఊ!

లక్ష్మి:—అయినా ఆ పరమాత్ముడే రక్షించు కుంటాడు. దీన జనోద్ధారకుడు—అన్నింటికీ ఆయనే సమర్థుడు.

వెంకయ్య:—నిజమే కాని, మన అమోఘశక్తితో మనం దేవుణ్ణి కూడా సంకెళ్ళు వేసి, మార్కెట్టులో పెట్టి వ్యాపారం చేస్తున్నాం! పేరు ఆయనది, నోరు మనది! దేవుడంటే మూఢవిశ్వాసం గల పేదసాదల దగ్గర డబ్బు తీసుకొని మరీ దేవుణ్ణి చూడనిస్తున్నాం! ప్రసాదాన్ని అమ్మి, వ్యాపారం చేస్తున్నాం! పరమాత్ముని కూడా సర్కసులో మృగాన్ని చేశామన్నమాట!

లక్ష్మి:—అంతా వితండవాదన! స్వరాజ్యంలో దేవుడి ప్రసాదం అందరికీ కడుపునిండా ఉచితంగా పెడుదురుగానిలే!

వెంకయ్య:—ఎవరికి స్వరాజ్యం ! నీకు, నీలాంటి లక్ష్మీపుత్రులకు—కాని బీదసాదలకు, తక్కువకులాలవాళ్ళకీ కాదుగా! అది యింకా దూరానున్నది. దేవుడు వరమిచ్చినా...

లక్ష్మి:—ఇందాక వాడుకూడా, ఆ పెద్దోడు వచ్చినోడు కూడా యిదేమాట ! ప్రతివెధవా నాయింట్లో తిని నన్ను తిట్టేవాడే !

వెంకయ్య:—(చిరునవ్వుతో), నన్ను తిట్టితే నిన్ను నువ్వు తిట్టుకోడం కాదూ ?—కాని, యిదే మరెవరైనా తిట్టివుంటే మాత్రం చెప్పుతో పండ్లూడకొట్టేవాణ్ణి... ఇది ఇవ్వాళ రెండవసారి... (లక్ష్మీనరసయ్య పెడమొగం పెట్టి, పెదిమె కొరుకుతూ ఉన్నాడు — పొరబాటుకి చింతిస్తూ—వెంకయ్య గుడ్లురిమిచూస్తున్నాడు)

—తెర—

ఇదీ లోకం!

1 వ అంకం — 3 వ రంగం

(రెండవ రంగం కాగానే వీధి తెరవేసి మూడవ రంగం నడపవచ్చు. రంగం — వీధి, తాత లోపలినుంచి పాడుకొంటూ వస్తాడు.)

తాత:— కరకు గుండెకు రోజులు నిండె
కష్టజీవుల కాలం వచ్చె!
దోపిడి దొంగల సమాధిపైన
లేచెయింక స్వేచ్ఛాగానం! ॥కర॥
చెమట నెత్తురుల ధారవోసిన
శ్రీమంతులను చిన్న చూపుతో
కళేవరాల నాహుతిజేసీ
అహర్నిశల ఆనందించే ॥కర॥
అన్యాయాన్ని ఆక్రోశించీ
అన్యాయంగా చప్పేపేదను
'పాప' మనని పైశాచిక జాతి—
పాలనిచ్చిన రొమ్మును చీల్చె ॥కర॥

సాగిందోయీ, పవిత్ర హోమం!
స్వార్థపరుల మారణ హోమం!
కష్టజీవుల నెత్తుటి కాల్వలె
కాలభైరవుని నైవేద్యంగా!
నమ్మి, చచ్చిన పేదల ఉసురే
నరకలోకాన్ని శపించిందీ!
ఇంతకాలంమూ నెత్తురు తాగిన
ప్రేతజీవులకు శాంతేలేదు. ॥౪౮॥

(చివర చరణానికి ముందే పెద్దోడు రెండవవైపునుంచి వచ్చినిల్చుని వింటుంటాడు. తాతను చూచి, పాటవిని, ఆశ్చర్యపడి, నిశ్చేష్టుడై పోతాడు. పాట కాగానే ఆనందంతో పొంగి పోతూ)—

పెద్దోడు:—తాతా! ఏంటిది? ఎక్కడిదీపాట? ఏంటీపాట?

తాత:—(తెప్పరిల్లి) పాడుతున్నానా! నేను పాడుతున్నానా?
కాదు — కడుపుమంట — అగ్నిపర్వతం బద్దలైంది — పాడుతు
న్నానో! వాగుతున్నానో! నన్నడక్కు! అడ్డం రాకు!
నాదోవలోనుంచి తప్పుకో —

పెద్దోడు:—ఏంటీపాట? వింటే జైల్లో వేస్తారు! చంపేస్తారు!

తాత:—(విరక్తిగా నవ్వి) జైల్లోవేస్తే తిండిదొరుకుతుంది!
చంపేస్తే, నరకబాధ తప్పుతుంది! పాడతాను! పాడుతూనే
చస్తాను—లేవు! అడ్డంలేవు!

శ్రామికజాతికి ఇదేనరకం!
స్వార్థపరులే సైతానులి!
దాటండోయ్! తరించండోయ్!
ధర్మంమీదే! విజయంటెప్పుడు!
సాగిందోయీ, పవిత్రహోమం!
స్వార్థపరుల మారణహోమం! ||౪౮||

పె:—తాతా! తాతా! ఏంటి పా! అసలే తిండిలేక యిద్దై వున్నావ్! ఎందుకు హైరానపడతావ్! పా!

తాత:—పోతున్నా! కష్టజీవుల కంఠాలన్నీ గర్జిస్తున్నాయ్, వినిపించడంలేదా! బీద, బిక్కి ప్రాణవాయువు పెల్లుబికిన సముద్రం లాగా హోరెత్తుతున్నది! వినిపించడంలేదా?

సాగిందోయీ! పవిత్రహోమం!
స్వార్థపరుల మారణహోమం.
అడ్డుతగిలితే ఆకుల్లాగా
ఆహుతియై పోతారోయ్! ||౫౮||

(తాత వెళ్లిపోతాడు. పెద్దోడు అటు చేపేజూస్తూ, తల పంకించి, రొమ్ము విరుచుకొని నిలుచుంటాడు!)

పెద్దోడు:—సాగిందోయీ! పవిత్రహోమం!
స్వార్థపరుల మారణహోమం!
(మెల్లిగా అంటుండగా, శాస్త్రుల్లువస్తాడు)

శాస్త్రుల్లు:—ఎవరది ?

పెద్దోడు:—పుల్లడి కొడుకు పెద్దోడ్నండి.

శాస్త్రుల్లు:—రామ! రామ! ఇవాళ ప్రక్కనుంచిలేచి ఎవరి మొహము జూచివుంటినోకాని, ఎక్కడకువెళ్లినా దమ్మిడీ చేయనివాళ్లే కనబడుతున్నారు. తత్రాపి, నువ్వు మాలవాడివి కూడాకనూ ?

పెద్దోడు:—అనే అంటున్నారండి.

శాస్త్రుల్లు:—నీవైఖరి చూస్తేగా పోల్చడేటట్లున్నావు. నీగొడవ నాకెందుకుగాని,—అయితే. యుద్ధానికి వెళ్ళొచ్చిన వాడివి నువ్వేనా ?

పెద్దోడు:—ఔనండి.

శాస్త్రుల్లు:—ఆ! యత్ కించిత్ అనుమానం వాస్తవమే అయింది.

పెద్దోడు:—మీరంటున్నదేంటో తెలియడంలేదండి.

శాస్త్రుల్లు:—ప్రాగ్జన్మ సంస్కారం లేకపోవడమే హేతువు.

పెద్దోడు:—అవసలు తెలియడం లేదండి.

శాస్త్రుల్లు:—నేను బడిపంతుల్నిగాను, తెలియజెప్పడానికి. దారిద్ర్యం లేవు ... ... అన్నట్లు మీయింటిలో ఎవరికో జబ్బుగామా ?

పెద్దోడు:—అందరికీ తిండిలేక రోగాలండి! మా అమ్మ సావుబతుకులమీదుందండి.

శాస్త్రుర్లు :—అవునవును. కొంచెం సుస్తీగావుందిటకాదూ ! మీఅయ్య చెప్పాడు ... మందిప్పిస్తున్నారా ? కలరా వంటిదేమీ కాదుగద ?

పెద్దోడు ;—మెతుకేమందండి.

శాస్త్రుర్లు :—అన్నం పరబ్రహ్మ స్వరూపం. ఉదకం నారాయణ స్వరూప మంటారు, అందుకే.

పెద్దోడు :—అంటే యేంటండి ?

శాస్త్రుర్లు :—మాలవాడివి, నీకీవిషయాలు ఎందుకులే ... ... ఆస్పత్రికి పంపకపోయారూ ?

పెద్దోడు :—పదూళ్ళకు ఒక్క ఆసుపత్రయినా లేదండి. కట్టమో, సుకమో ఎళ్ళామా అక్కడకూ జుమ్మల్ని సిన్నసూపే సూస్తారు. ఇంక వూళ్లో వైద్దులంతా పెద్ద కులాలోరు ! రోగిచాయులకేరారు ! మా బతుకెంత అవిటిబతుకో సూనారా ? ... ... ఎన్నోదేశాలు సూశి నాను. ఎక్కడైయినా వైద్దులు రోగికాడకొచ్చి ఎంతో యివగా, పేదోళ్ళయితే ఉత్తినేకూడా సాయంసేస్తుం డారు. ఇక్కడే మా బతుకే ఇట్టాతగలడతన్నది.

శాస్త్రుర్లు:—కవిత్వంమాట్లాడేస్తున్నావ్ ! ... ! అసలు నీబోటి వాళ్ళు అక్కడా ఇక్కడా ఏవో చూచి రావడం వల్ల నే దేశానికి ఇంతముప్పొచ్చింది ! రక్షగాంచనిచోకవి

గాంచుకేకదా అని, మేము! కష్టం చూడలేనివిషయాలు నీవు చూచినట్లు మాట్లాడతావేం? అదివేకే

పై:—ఆమాటేంటో తెలియడంలేదు గానితిడతన్నట్టుండారు!

శాస్త్రుర్లు:—కాదు కాదు. భూషిస్తున్నాను... నిన్ను జూస్తే నాకు నవ్వొస్తుంది నిన్నమొన్నటివాకా చీకడ్డపెట్టుకొని గొడ్లు తోలుతున్నవాడివి, ఏదో పట్నంలోకవాలు లాగివచ్చిన మాత్రాన, పెద్దమాటలు మాట్లాడుతున్నావ్! చిత్రం! దొంగవెధవలు! పొద్దు గుంకిన దగ్గిరనుంచీ దొంగతనాలేగా?

పై:—మేం దొంగలమాండీ? కాదండి మీరే మమ్మల్ని దొంగల్ని సేసారు. కడుపుకక్కుర్తి ఎంత్తైనా సేయిస్తుందండోరా! కడుపునిండా తిండి, వొంటినిండా గుడ్డ వుంటే దొంగతనాలు సేయడం మాకేం గహచారం!

శాస్త్రుర్లు:—వద్దు ఒళ్ళొక్క కాలుతుంటేనే పనిచేస్తుంది గాని, కడుపునిండితే నడుంవాలుస్తుంది... సరేగాని, అసలు విషయం మరచిపోయాను. నీపెళ్లిపేరు నాగికామా?

పై:—అవునండి.

శాస్త్రుర్లు:—లక్ష్మీనరసయ్యగారి నెరుగుదువా? ఆ మిల్లుల యజమాని. వాకష్టాలన్నీవిని నా మనసు కరిగిపోయింది. నువ్వు అనిటివాడివి. యింట్లో మీయయ్యతప్ప

సంపాదించే దిక్కు లేదని, నాగికి పని యిస్తానంటున్నాడు. ఆలోచించుకో ?

పె:—దానికి పెండ్లీడండి. అద్దైతే యింక మొగుడిస్తం.

శాస్త్రుల్లు:—ప్రస్తుతంమాట ఆలోచించుకో ! ఆమిల్లులో ఉద్యోగానికి మనుష్యులు తక్కువకాకుగదా ! ఏదో మీమీద వుండే అభిమానం కొద్దీ ఆ బాన అలాఅంటున్నాడు బాగా ఆలోచించు. యిక కూలిమాటంటావా ? నాగిబళ్లు దాచుకోకుండా – ఆ – బళ్లు దాచుకోకుండా పనిచేసూలేగాని, ఆయన రోజుకు అయిదు రూపాయలైనా యిస్తాడు. ఊరికే మీకుదచ్చిస్తే మిగతా కూలీలకు కన్నుకుట్టుతుందని యిలా చెబుతున్నాడు, అంతే. బళ్లుదాచుకోకపోతే నాగి మీ కంటికి ఎక్కుడక్కుగా సంపాయించగలదు.

పె:—నాన్ని కనుక్కోని సెప్తానండి.

శాస్త్రుల్లు:—ఇప్పటిక్కు కలేదూ ?

పె:—లేదండి, మేనమామల యింటికాడుంది. ఆ పాంచాల కాటకం పరీయిదిగా వ్రాసంటంది. కలరా, అమ్మోరు యిపరీతంగా వున్నాయంట. యియ్యాలెల్లి తీసకరాబోతన్నా. రాత్రికి తిరిగొస్తా. రేపు సెబతా.

శాస్త్రుల్లు:—పాపం. మీ అమ్మకు అట్లావుందంటివి ? వెళ్లక పోతేయేం ?

పె:—నాగిని సూడాలని పోరెడతున్నదండి.

(లోపలనుంచి—

సాగింకోయీ పవిత్ర హోమం!
స్వార్థపరుల సామ్రాజ్య హోమం!
ఇంతకాలం మానెత్తురు తాగిన
ప్రేతజీవులింక శాంతేలేరు.
నరకాసురుడేలు రోజులుండే
స్వజీవ్యోదయ కాలంవచ్చే!
దోపిడీ దొంగల సమాధిపైన
లేపి కట్టండి స్వేచ్ఛా నగరం!

పాట సావేశంగా ఉంది. ఇంతలో "కొట్టండి" 'తన్నండి' అని కేకలు 'ఆ' అనే రోదన వినిపిస్తుంది.)

పె:—వస్తా బాబూ! వస్తా! తాగుబోతుల్ని కొడుతున్నారు. ముసలాడి మీద పడ్తాడంతా సామునేస్తాడు.

(పోతుంటాడు)

శాస్త్రుల్లు:—ఏం చేశావు? ఏకో చేసి వుంటాడు. లేకపోతే పగటిపూట బజార్లో ఎందుకు కొడతారు?... పెద్దోడా! ఆ విషయం ముంచిపోలేక.

(తాను రెండవవైపుకు వెళ్లిపోతాడు.)

—(తెర)—

ఇదీ లోకం!

2 వ అంకం

(తెర లేచేసరికి ఒక గుడిసె కానవస్తుంది. చూరు భూమికి గజంన్నెత్తు. అందులో నులక మంచం మీద లచ్చి పడుకొని వున్నది. మొదటాకా గుడ్డకప్పబడుంటుంది. గుడిసెకు బయట కొంచెం దూరంగా బుడ్డోడు పడుకొని వున్నాడు. ఆయాసంతో బాధపడుతున్నాడు. మరికొంత దూరాన తాత పడివున్నాడు. నెత్తికి కట్టు. కట్టు మీద, ఒంటి నగ్నం మీద రక్తం మరకలు. వుల్లడు లచ్చి మంచం దగ్గర నేలమీద కూర్చున్నాడు. తెర ఎత్తేసరికి రంగం మీద గుడ్డి వెల్తురుగా మాత్రమే ఉంటుంది. ఈ సీనలో బుడ్డోడు వచ్చేవరకు గుడ్డి వెల్తురుగానే వుండాలి. వీలైతే Spot Light తో, లేదా అర్కేస్ట్రాను ఏ మంచి టార్చిలైటుతో గుడిసెలో వారిని చూపాలి. వుల్లడే యీ సీనులో అటూయిటూ తిరుగుతాడు. Light అతనిననుసరిస్తుండాలి)

వుల్లడు:—(మమతతో లచ్చి నోటిలో నీరు పోస్తూ) యింకా సిని_

లచ్చి:—(నిస్సత్తువగా) యింగ లేను ... ...

పుల్లడు:—ఏం? మింగుడు పడడమూలా?

లచ్చి:—బయమెందుకు మామా? …… యిట్లాకూకో…

(మంచంమీద కూర్చుంటాడు. లచ్చి లేవబోతుంది.)

పుల్లడు:—పడుకో! లేవొద్దు! కళ్ళు తిరగతయ్!

లచ్చి:—ఇయ్యాళ ఉశారుగావుండాది. (లేవబోతుంది. పుల్లడు లేవదీస్తాడు. పుల్లడిని పట్టుకొని అతడిరొమ్ముమీద తలెట్టుకొని జారగిలబడుతుంది లచ్చి) ఏదన్నా–పురాండంలో… కతొస్సె…

పుల్లడు:—నీ నా బతుకే ఒకపురాండం… ఇంకేంకతలు…

లచ్చి:—యెన్నెల… బాగుండాది…

పుల్లడు:—మునక సెట్లో సీకటే!

లచ్చి:—మావా! .. నేను వచ్చేరోజొచ్చింది… నాగికి ఏడన యినా మానాన్ని చూసి ఉంచెట్టావ్?

పుల్లడు:—ఆ!

లచ్చి:—పిల్లోడొచ్చాడా?

పుల్లడు:—వత్తాడు నాగిని తీసుకొత్తాడు…

లచ్చి:—సలిగా వుండాది…

పుల్లడు:—వొళ్ళంతా మండిపోతంది, సలేందే?

లచ్చి:—వొళ్లంతా… నొప్పులు… ఇగ్గోసతోంది.

పుల్లడు:—(వెల్లికిలా వొళ్ళు పడతాడు)

లచ్చి:—(బాగా దగ్గు వొచ్చి విపరీతంగా ఎగిరిపడుతూ దగ్గుతుంది. పుల్లడు గాభరా పడతాడు)

అబ్బా... నీలుమామా__

పుల్లడు:—(ముంతలో నీళ్ళు మిగిలినా దానినోట్లో పోస్తాడు.) (ఇంతలో బుడ్డోడు కదులుతాడు... పుల్లడు లచ్చి పక్కలో బెట్టి) బుడ్డోడున్నాడు... (వాడి దగ్గరకు వెళ్తాడు. బుడ్డోడు మంచినీళ్ళు కావాలని సౌంజ్ఞ చేస్తాడు. పుల్లడు కుండ దగ్గర ముంతనెట్టి వాడినోట్లో కాసిని నీళ్లు పోస్తాడు. ఇంతలో తాత కదులుతాడు. కాసిని నీళ్ళు తాత నోట్లో కూడా పోస్తుంటాడు. లచ్చికి దగ్గు ప్రారంభమవుతుంది. పుల్లడు పరిగెత్తుకొని దగ్గరకొస్తాడు...)

లచ్చి:—(తెప్పరిల్లి నీళ్ళు కావాలని సంజ్ఞ చేస్తుంది. పుల్లడు మళ్ళీ తాతవున్న దగ్గరకెళ్ళి ముంతతీసుకొస్తుంటాడు... లచ్చి 'ఓ' అని ఆక్రందనం చేస్తుంది... పుల్లడు కంగారుపడి, ముంత జారవిడుస్తాడు అది పగిలిపోతుంది. పరిగెత్తుకొని లచ్చిదగ్గరకొస్తాడు—) నీలుమామా! (సంజ్ఞ చేస్తుంది — పుల్లడు ముంతదగ్గరకు పోతాడు. [illegible] చూస్తాడు. అటుఇటూ చూస్తాడు — [illegible] — ఏమీతోచక — పరిగెత్తుతూ వెళ్ళిపోతాడు...) ఓ... (విపరీతంగా దగ్గుతుంది) ఓ... (ఇంకా దగ్గుతుంది... బుడ్డోడు కదులుతాడు తలెత్తిచూస్తాడు — అమ్మకోసం

చుట్టూ చూస్తాడు....) ఓ...(విపరీతంగా దగ్గి దగ్గి లచ్చి నిశ్చలంగా ... తుంది. చేయి మెల్లగా మంచం మీది నుంచి జారి ... తాకుతుంది... బుడ్డోడు లేస్తాడు... తల్లి దగ్గరకు పోవాలని ఆత్రుత... పోవటానికి శక్తిలేదు... మెల్లగా దేకుతూ తాత దగ్గరకెళ్ళి. తాతను కుదుపుతూ, తల్లి వైపు చూపుతాడు... తాత కదలడు. లాభంలేదను కొని దేకుతూ, దేకుతూ తల్లి మంచం దగ్గరకు చేరుకుంటాడు. మంచం పట్టుకు లేస్తాడు... చూస్తాడు — వెర్రిగా తల్లిని కదలిస్తాడు... పొంగి పొర్లుతున్న దుఃఖంతో కదిలించి, కదిలించి, నిస్సత్తువవల్ల, నేలమీద పడిపోతాడు. ఇక్కడ బుడ్డోడు 'ఆ' అంటే రసభంగ ప్రమాదంకలదు గాన మూకాభినయం ఉత్తమం.)

పుల్లడు:—(పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చాడు. చేతిలో నీరు కారుతున్న గుడ్డముక్క. లచ్చి మంచందగ్గర కొచ్చి, దాని నోట్లో ఆ గుడ్డను పిండుతూ) మింగు, లచ్చీ, మింగు— శోసొచ్చి పడ్డది... లచ్చీ... లచ్చీ...(మెల్లిగా నెత్తో కదుపుతాడు)... వొళ్ళంత సల్లంగ ...(తనచేయి చూచుకొని, తడిసిపోయినాదని గుడ్డకు తుడుచుకొని, మళ్ళా లచ్చివొళ్ళు చూచి, ఖంగారుగా, పిచ్చివాడిలాగా దాని ముక్కుదగ్గర, గుండెమీద చెయ్యివేసి చూస్తాడు... కూలి పడిపోతాడు... నిశ్శబ్దంగా ఒక్క నిమిషం... మెల్లిగా లేచాడు... ఒక్కసారి

లచ్చివంక, బుడ్డోడివంక చూశాడు....రొమ్ము విరిచాడు శూన్యానికన్నులను నూటిగా నిగుడించి, మెల్లిగా బయలు దేరి నాలుగడుగులు వేశాడు... పెద్దోడు మెల్లిగా కర్రలతో నడుస్తూ వచ్చి, నిలుచున్నాడు. పుల్లడు ఆగాడు... పెద్దోడు తలొంచాడు... ఇద్దరు మాటలాడకుండా ఒక్క నిమిషం వున్నారు.)

పి:— అయ్యా !... ... ...

(పుల్లడు అదే చూపు. చలనం లేదు.)

పెద్దోడు:— అయ్యా! నాగి... ...నాగి... ఆవ్వాళ్లో... ... అమ్మోరొచ్చి... అయ్యా !

(పుల్లడు అదే చూపు, చలనం లేదు.)

పి:— నాగి చచ్చిపోయిందయ్యా ! ... ...(కూలబడిపోయాడు) ఈమాట సెప్పాలని లేని ఓపికతో వొచ్చాను... ... అమ్మకు సెప్పవాకయ్యా! ... ... గాధరావకలంది... కళ్లు తిరుగుతున్నాయ్ ... ... మంచినీళ్ళున్నాయేవూ? (పుల్లడు వెళ్ళిపోతున్నాడు ...) అయ్యా! ... ...(పుల్లడు ఆగడు.)

పుల్లడు:— ... ... అమ్మ! ... ... అదుగో... ...మంచం కిందనూడు ... ... కలరా ఎత్తకపోయింది... ...బుడ్డోడు కూడా వెంటపోతాడు నేనుకూడా పోతన్నా! నువ్వు కూడా పోతావ్! ఎవరికారే! ... ... ఇంక, ఎవరికారే!

... ... ఇంక, ఎవరి గారే! ... ... (వెళ్ళిపోయాడు)

పె:—అమ్మా! అమ్మా! (లేవ బోయి పడతాడు)

(ఇంతలో బుడ్డోడు అమాంతం లేచాడు. ... ... పైకి చూస్తున్నాడు! ... ... తాతకూడా లేచాడు ... ... యిద్దరు గాలిని వాసనచూస్తున్నారు. బుడ్డోడు చేత్తో పైకిచూపుతాడు.)

తాత:—కాకమ్మతల్లి! ఆ ఎముకముక్క పారెయ్యమ్మా! దాన్నెవ్వక్క కొంచెం మాంసం పర్మా చెయ్యవమ్మా ... ... ఇశ్ ... ... ఇశ్ఛ ... ... (చేత్తో తోలుతాడు. ఎముకముక్క క్రింద పడతుంది. అటునుంచి తాత, యిటు నుంచి బుడ్డోడు ఒక్కసారే దాని వైపుకు పారాడుతారు. తాత దానిని తీసుకొని, రంగంలోంచి వెళ్ళిపోతాడు. బుడ్డోడు అటు కేసే చూసి, చూసి కిందకి పోతాడు. .... ఇంతలో ఒక స్త్రీ వస్తుంది పేరు జీవచ్ఛవం. మనిషి ఏమంత ఆరోగ్యంగా లేదు. వయస్సు షుమారు 20. సాదా చీర చిరిగింది కట్టింది... జుట్టువిరియబోసుకొన్నది.....మెల్లిగా నడుస్తూ వచ్చింది. అంతా కలియజూచింది.)

జీవచ్ఛవం:— ఒకటి, రెండు, మూడు (అచ్చిని, బుడ్డోణ్ణి, పెద్దోణ్ణి లెక్కపెట్టింది..... ... పెద్దోడు మెల్లిగా కదిలాడు) గాడు...... రెండే...... (పెద్దోడు స్త్రీని చూచాడు. లేచాడు.......)

పి:—ఎవరు ?

జీవచ్ఛవం :— కనిపించటంలేదూ ? ఆడదాన్ని ! నీదగ్గర డబ్బున్నా లేకపోయినా నాకొకటే... ...కడుపునిండా తినడానికి ఏమైనా పెడితే ... ...చిన్న ఒకక్షణంసేపు సుఖపెడతాను !

పి:—ఎవరికావాలే !... ...నాకే... ...తిండానికిలేదు... ...

జీవచ్ఛవం:—ఇవాళ లేచినవేళమంచిదికాదు. ఊ ! వెన్నెల బాగుంది. చల్లనిగాలి... ...ప్రేమఅనుకుంటూ వెర్రికలలు గనే కాముకులు పట్టణంలో దొరుకుతారు. యిదేసమయం వెళ్ళొస్తా.

పి:—నేను కూడరానా ? నాక్కూడా కొంచెం తినడానికి యిప్పిద్దూ !

జీవచ్ఛవం:— (నవ్వుతూ) దయతలచమంటావా ! ...(నవ్వి) నేను గౌరవంగల కుటుంబలోనే పుట్టాను, కాని, అంతా చితికిపోయి ఆకలికి తట్టుకోలేక మర్యాదగా అడిగితే మొగాళ్లంతా మీసాలు తిప్పేరేగాని, ఒక్కమెతుకుపెట్ట లేదు ! "ఎంత ?" అని ప్రశ్నించారేగాని, "ఆకలవుతున్నదా ?" అని ఒక్కడుకూడ అడగలేదు ! పేగులు మాడిపోయి, కళ్లుతిరుగుతూ నేను పడిపోతున్నప్పటికీ, ముందు తమఅక్కరతీర్చుకొని, ఆ తర్వాతనే నాకుతినడానికి యిచ్చేవారు ! బలవంతులైతే చెరిచేవారు ! ...దయ,

దాక్షిణ్యం వుంటే బతక లేవు బాబూ! ... న్యాయానికి కూడెక్కడ? శీలానికి విలువెక్కడ? ఇదిలోకం కాదు, నరకం. నరకంమీద వ్యాఖ్యానమే నా బ్రతుకు... ఈ నరకంలో ఎవరికివారే! (వెళ్ళిపోతుంది. పెద్దోడు ఆమె పోయిన దిక్కే చూసి, కొట్టూర్పి పడిపోయాడు... జీవచ్ఛవం తిరిగొస్తుంది. కొంగున కట్టివున్న ఒకరొట్టెముక్క తీసి పెద్దోడిమీదపడేసి) తిను! నిన్నుచూస్తే నాలో చచ్చి పోయిన కరుణ ఎందుకో తలెత్తింది. ఇది యివ్వకపోతే ఆ కరుణ నాలో పెరిగిపోతుంది. అంటే నాకు పిండందొరకదన్న మాట. ఇది తీసుకో. నాలో కరుణ మళ్ళీ చచ్చి పోతుంది, తృప్తిపడి.

పె:—మరి నీకో! చెల్లీ!

జీవచ్ఛవం:—ఆమాటే చాలు!... ...అన్నయ్యా!... ...

(వెళ్ళిపోతుంది. పెద్దోడు రెండుచేతులెత్తి ఆమెకు నమస్కరిస్తుంటాడు. యింతలో తెరలోనుంచి తాతకంఠస్వరం—

కరకుగుండెలకు రోజులునిండె!
కష్టజీవులది కాలంవచ్చె!
దోపిడిదొంగల సమాధిపైన
లేపేయండి స్వేచ్ఛానగరం!
(పెద్దోడుకూడా కలిసి పాడతాడు—
తరువాత తాత ఆవేశంతో పాడుతూ ప్రవేశిస్తాడు.)

శవాలకుప్పలపైన నాట్యం
చేసే స్వార్థపరుడా! నిల్చో!
రక్తం త్రాగి బలిశావేమో,
రక్తం మొత్తం కక్కిస్తాం! ||శ||

ఇదిగో నిన్ను వదల్చుకుంటాం
పదరా పేదల కాళ్ళవైబడు—
నిక్కినీల్గితే నిక్కముగానిను
ముక్కలుగా చీల్చేస్తాం!

రూపుమాపి నీజాతినంతా
దీనలోకమును రక్షిస్తాం! ||శ||

(పెద్దోడు తాతను చూచినకొద్దీ ఉత్సాహం పొందుతాడు. లేచి కూర్చుంటాడు. తరువాత లేని ఓపికతో నిలుచుంటాడు. తాతపోతుండగా—తెర)

— తెర —

ఇదీ లోకం!

3 వ అంకం

(వీధిలో లక్ష్మి నరసయ్య)

లక్ష్మి:—వాసన జూడనట్టి ప్రసవంబు, నఖంబుల
ద్రుంపనట్టి నూ
త్నానవపల్లవంబు, పరులానని
క్రొవ్విరితేనె, సూచివి
న్యాసములేనిరత్నము, మహాశత
పుణ్యఫలంబువోలు ఆ
భాసురగాత్రి సోయగ మపారముగా
భుజియింత్రు మీరికన్!

(పద్యంఖులాసాగా పాడుతుంటాడు. రెండవవైపునుంచి జీవచ్ఛవంచరచరానడచి పోతుంది. నరసయ్య ఆమె వంకే చూస్తుంటాడు. జీవచ్ఛవం తిరిగొచ్చి రెండోవైపుకు వెళుతుంది. నరసయ్యాఆమెనేచూస్తుంటాడు. జీవచ్ఛవం మళ్ళీ వచ్చి నరసయ్యకు కొంచెం దూరంలో నిలబడుతుంది.)

జీవచ్ఛవం:—ఎందుకల్లా గ్రుడ్లు తాటికాయలంత చేసుకు చూస్తావ్?

లక్ష్మి:—అబ్బె ... ... బ్బె ... ... ఏ ... ... ఏమీ లేదు...
ఏముంది?

జీవచ్ఛవం:—ఘనుడివే!

లక్ష్మి:—ఏమీ ... ... ఏమీ ... ... లేకంటూంటే ... !

జీవచ్ఛవం:—ఇంకెపుడూ ఉల్లా ఊరికే చూడవాక!

లక్ష్మి:—ఇంకెందుకు చూస్తాను?

జీవచ్ఛవం:—ఊరికే చూడవాక!

లక్ష్మి:—ఆ!

జీవచ్ఛవం:—(వెక్కిరిస్తూ) ఆ!

లక్ష్మి:—(దీర్ఘంతీస్తూ) ఆ!

జీవచ్ఛవం:—(దీర్ఘంతీస్తూ) ఆ!

లక్ష్మి:—ఇక వెళ్ళండి!

జీవచ్ఛవం:—తమరు చెప్పనక్కరలేదు.

లక్ష్మి:—(కూనిరాగం తీస్తాడు)

జీవచ్ఛవం:—(చూస్తూ వుంటుంది.)

లక్ష్మి:—(ధైర్యంచేసి కన్నుగొడతాడు)

జీవచ్ఛవం:—ఆ! కన్నుగొడుతున్నావ్? ఊ...తరువాత?

లక్ష్మి:—ఏం... ...ఏం ... ... లేదు ... కంట్లో...నలక
... ...నలకపడింది.

జీవచ్ఛవం:—గొప్పవాడివే!

లక్ష్మి:—మీ...మీపేరు?

జీవచ్ఛవం:—ఎందుకు ?

లక్ష్మి:—ఊరికేనే ! తెలుసుకుందామని !

జీవచ్ఛవం:—ప్రయోజనం ?

లక్ష్మి:—ఏమీలేదు.

జీవచ్ఛవం:—ఊ !

లక్ష్మి:—ఏమిటి మీపేరు ?

జీవచ్ఛవం:—జీవచ్ఛవం !

లక్ష్మి:—నాతో వేళాకోళమా ?

జీవచ్ఛవం:—వేళాకోళమేమిటి ?

లక్ష్మి:— లేకపోతే మీవంటి సౌందర్యవతికి, రూపవతికి, యవ్వనవతికి అటువంటిపేరుంటుందా ? ఉండదు, ఉండదు.

జీవచ్ఛవం:—ఎటువంటిపేరుంటుంది ?

లక్ష్మి:—సరోజ అనో, పద్మగంధిఅనో, వరూధినిఅనో... ...

జీవచ్ఛవం:—కాదు. నా పేరు జీవచ్ఛవం !

లక్ష్మి:—మీతల్లిదండ్రుల తెలివికి ఏడవాల్సిందే !

జీవచ్ఛవం:—మీ బోటివారి తెలివికి ఏడ్చి, ఏడ్చి యీపేరు నేనే పెట్టుకున్నాను !

లక్ష్మి:—మీరు చాలా బాగావుంటారు.

జీవచ్ఛవం:—ప్రేమిస్తున్నావా ?

లక్ష్మి:—అదే... ...అదే... ... ...

జీవచ్ఛవం:—ప్రేమగీమ నాకు తెలియదు. నాకు ధనం అక్కర్లేదు. డబ్బువున్నా, తిండి దొరకదు. డబ్బుతినంగదా! నాకు కావలసిందల్లా కడుపునిండా భోజనం... ...

లక్ష్మి:—పదిసార్లు, కాదు లక్షసార్లు కడుపునిండా తిను. మనదగ్గిర అటువంటి దుర్మార్గంలేదు... ఆ!... ఏదీ! యిట్లా దగ్గరకిరా?

జీవచ్ఛవం:—ఎందుకు?

లక్ష్మి:—అబ్బ! రమ్మంటూంటే!... ఏదీ!... నేను బాగా వున్నానా?

జీవచ్ఛవం:—నీవు బాగున్నావని మనస్ఫూర్తిగా అనుకునేది నీభార్య! నీవు బాగావున్నావని పొగిడేది వేశ్య. నేను నీభార్యనూకాను, వేశ్యనూకాను. నీబాగోగులతో నాకు సంబంధంలేదు.

లక్ష్మి:—వేశ్యవు కాకపోవటమేమిటి?

జీవచ్ఛవం:—వేశ్యాకులంవున్నది. నేను దానికి చెందను. నేను తిండిలేక శీలం అమ్ముకుంటున్నాను. వేశ్యకంటె ఒక అడుగు తక్కువన్నమాట! నాస్థితి ఘోరమేగాని సత్యం, అయితే తప్పు నాదికాదు.

లక్ష్మి:—మరి?

జీవచ్ఛవం:—మీలాంటి ధనవంతులదే!

లక్ష్మి:—వ్యవహారం చాలాదాకా వుందే?

జీవచ్ఛవం:—మహాభారత మంతవుంది! ఇదంతానీకెందుకు? నీ గొడవ నాకెందుకు? నీపేరేమిటనైనా నేనడిగానా? అది నాకనవసరం! అన్నిఖేదాలకు అతీతమైన ఆకలిబాధ పడలేక, అన్నిఖేదాలకు నేను అతీతమైనాను! నన్నుకన్న తల్లిపేరు క్షామం! నా తండ్రిపేరు స్వార్థం. ఇంతవెధవ బ్రతుకు బ్రతికేకన్నా ఏనుయ్యో, గొయ్యో చూచుకో లేవా అని ప్రశ్నిస్తావా? అంతధైర్యంలేదు. చూస్తూ, చూస్తూ చావలేకపోయాను. నాలాంటివాళ్లు వేలకొలది ఉన్నారు! ...... ఇప్పుడు ఇదంతా ఎందుకులే! నా కడుపు త్రినాది! ...... నీ అక్కర నువ్వుతీర్చుకో! ... ఆడది ఇట్లా మాట్లాడుతుందేమి టంటావా? తియ్యగా మాట్లాడేది భార్యగాని, మానాభిమానాలు చంపుకొన్న నాకు మర్యాదలేదు, మెత్తదనం అంతకంటే లేదు.

లక్ష్మి:—నీమాటలు వింటూంటే భయమేస్తున్నది?

జీవచ్ఛవం:—నన్నుసృష్టించింది మీబోటివారే! మీరే భయపడతారా? ...... ఇంతకీ భోజనమేదీ?

లక్ష్మి:—నాకు నీమాటలు వింటుంటే పిచ్చెత్తుతున్నది!

జీవచ్ఛవం—నీఅవస్థ జూస్తుంటే నాకు నవ్వొస్తున్నది!

లక్ష్మి:—నిన్నుచూడలేను, నీతో మాటాడలేను, వెళ్లిపో!

జీవచ్ఛవం:—చూశావామరి! నాఅవస్థఅంతా చెప్పకున్నాను గాని, నేనంటేనీకు అసహ్యంవేసింది... జాలికలిగిందా?

ఎందుకు కలుగుతుంది? జాలి అనే పదార్థం ప్రపంచంలో వుంటే నా బతుకిట్లా ఎందుకు బాధలవుతుంది? నేనునీతో సరసంగా మాట్లాడలేదని యింతభయపడ్డావ్! నేను నీ భార్యనుకాదు, సంసారాడ్డానికి! నాశరీరంమీద నీకు తాత్కాలికంగా అధికారంవస్తుంది! అంతే. నా ఉసురుమాత్రం మీస్వార్థజాతిని దావానలమై కాల్చుకుతింటుంది.

లక్ష్మ:— వెళ్ళిపో! పిశాచీ! (కేకవేస్తాడు)

జీవచ్ఛవం:—(బిగ్గరగానవ్వుతుంటుంది వెంకయ్యావస్తాడు)

వెంకయ్య:—ఏమిటిది? ఎవరిది, తమ్ముడూ?

లక్ష్మ:—ఎవరో పిచ్చిది!

జీవచ్ఛవం:—(బిగ్గిరిగానవ్వుతూ) నేనా పిచ్చిదాన్ని! అయ్యో! పిచ్చితండ్రీ! నాస్థితిలో నీవుంటే నీకు ఇంకా వెర్రులెత్తేది! తినడానికిలేక రెండేళ్ళపసికందును రెండురూపాయలకమ్ముకుంటే, నీకు నాస్థితి తెలుస్తుంది! నాలుగేండ్ల పసిపిల్లను తల్లి తండ్రులు తమకడుపు కక్కుర్తికొద్దీ వ్యభిచార గృహానికి అమ్మివేయడం, నాలుగు రూపాయల కాశించి అమ్మివేయడం, అందులోబాధ, నీకేం తెలుస్తుంది? ఆకలి మంటలు దావానలంలాగా నిలువంతా దహించేస్తుంటే భర్తలు భార్యల నమ్మారు! తల్లి తండ్రులు పిల్లల నమ్మారు! అన్నలు చెల్లెళ్ళనమ్మారు! మోటారుకార్లలో తిరుగుతూ, విలాస వినోదాలకు డబ్బువెచ్చించి, తామం

లేదని చెబుతూ, ధాన్యం నిలవ జేసుకొని, ధనరాసులు కూడ పోసుకొనే వాడికి యీ బాధలేం తెలుస్తయ్ ? సత్యసంధుడనిపించుకోడానికి చంద్రమతిని హరిశ్చంద్రుడమ్మివేశాడు ! కడుపుకక్కుర్తి కొద్దీ నా భర్త నన్ను నిండుబజారులో నిలువబెట్టి పశువులాగా అమ్మివేశాడు ! ఎవరికివారే ! నాలాగా ఎందరో అమ్ముడుబోయారు ! రూపంకొద్దీ విలువ ! యవ్వనంకొద్దీ ధర! మర్యాదకు, గౌరవానికి, శీలానికి దమ్మిడీవిలువలేదు, ఈ నరకలోకంలో ! స్వర్గం అనుభవమైందినాకు! నాకాపిచ్చి ? నాదా తప్పు ? నాకు పిచ్చా ? నాగా ?

(బిగ్గిరిగా నవ్వుతూ వెళ్ళిపోతుంది.)

వెంకయ్య:—మానవమ్మా ! ఇదిగో ! ఒకక్షణం... ...

(ఆమె వెళ్ళినదిశకేపోతాడు. రెండవవైపునుంచి శాస్త్రుల్లు వస్తాడు.

జీవచ్ఛవం, వెంకయ్య వెళ్ళినదిశకే నరసయ్య చూస్తుంటాడు.)

శాస్త్రుల్లు:—నరసయ్యపంతులుగారికి నమస్కారం.

లక్ష్మి:—ఆ !...ఓహో ! శాస్త్రుల్లుగారా ? ఇప్పుడిక్కడికిఒక ఆడది వచ్చింది...కడుపుకక్కుర్తికొద్దీ వుపవృత్తిలో దిగిందట. తన కథంతా చెప్పింది...చాలా తమాషాగా వున్నది. ఒక కావ్యానికి మంచివస్తువు. మీరు ఉపయోగించుకోండి.

శాస్త్రుల్లు:—నీచవస్తువు ! తత్రాపివ్యభిచారిణి ! మనవంటివారి చాయలకైనా రాకూడదు !

లక్ష్మీ:—ఒక ఉపన్యాసం దంచేశింది !

శాస్త్రుల్లు:—మీ రేదన్నా మెచ్చుకొని ధర్మం యిస్తారేమో నని !

లక్ష్మి:—మీ రేకోవని మీ రొచ్చారు ?

శాస్త్రుల్లు:—అదేనండి, బియ్యంగా వాలని మనవి చేసుకున్నాను. రాత్రికి రమ్మని మీరు ప్రార్థన సెలవిచ్చారు... ... అందు కని... ...

లక్ష్మి:—ఎందుకు ? నాజాతకంలో మహార్దశ నడుస్తున్నదని చెప్పినందు కేనా ? గొప్పజ్యోతిష్కుడవే ! గొప్పమహార్దశ నడుస్తున్నది ! చాల్చాల్లే ! ఇకదయచెయ్యి !

శా:—తమరలా శలవిస్తే...

లక్ష్మి:—మీరుశలవిచ్చినదంతా సర్వాబద్ధమైంది. మహార్దశ మాట దేముడెరుగును గాని, గొంతులోతు రొంపిలో దిగబడ్డాను ! వెళ్ళిపో బాబూ ! నీకో నమస్కారం !

శాస్త్రుల్లు:—నావాక్కు ఉత్తినేపోదండి. ఫలితం తమకు అను కూలం ! తత్రాపి విశేషకీర్తిదాయకం కూడా !

లక్ష్మి:—ఎవరావచ్చేది ? వుల్లడేనా ?

శాస్త్రుల్లు:—అవునండి. ఆవిషయం యత్కించిత్ కదలించి చూస్తారేమో !... నేను నాలుగడుగులుదూరంగా వుంటాను.

లక్ష్మి:—మంచిది.

(శాస్త్రుల్లు వెళ్ళిపోయాడు. రెండవవైపునుంచి పుల్లడు వస్తాడు – గతరంగంలో వలెనే శూన్యదృక్కులు.)

లక్ష్మి:—ఏం పుల్లడూ! ఏమిటివిశేషాలు?

(పుల్లడు ఆగాడు. అలాగే చూస్తున్నాడు.)

లక్ష్మి:—ఏం? అలావున్నావ్? అవును పాపం! మూడురోజుల నుంచి అన్నంలేదుగా! సాయంత్రంవచ్చి నూకలు తీసుకుపొమ్మంటినిగా! రాలేదేం? మీరెప్పుడూ యింతేరా! ఇస్తాము రమ్మన్నప్పుడు రావడానికి వొళ్ళుబరువు! తరువాతేమో మమ్మల్ని దుమ్మెత్తిపోస్తారు!... ... ... సరే! ఇప్పుడైనా వచ్చావ్ నయం! లచ్చి కెలావుంది? పాపం... మాట్లాడవేంరా?... ఏమిటా చూపులు? నిన్నే? నాగివొచ్చిందా?... హాయిగా బ్రతికే యోగ్యత నీకున్నదిరా! చేతులారా చెడగొట్టుకుంటున్నావ్!

పుల్లడు:—(మెల్లిగా నవ్వుతాడు)

లక్ష్మి:—నవ్వుతావెందుకు? నేను నిజంచెపుతున్నాను. కలికాలంలో అందరికీ తిండికి యిబ్బందిగానేవుంది. మేమేదో హాయిగా కాలుమీద కాలేసుకొని బంగారం తింటున్నామని మీరనుకొంటారుగాని, చెట్టుసుబట్టి గాలిలాగా, మాకూ సంసార లంపటం హెచ్చేరా! అట్లా దర్జాగా బ్రతికే అవకాశంవుంటే, హాయిగా ఒకచోట కూర్చుని

'కృష్ణా, రామా' అనుకోమూ? ఇంకా ఇరవైనాలుగు
గంటలూ కష్టపడి పనిచేస్తామా? ...సరే... ఇంతకూ
చెప్పవచ్చేదేమంటే, ఈరోజులలో పెద్దకులాల్లోనే నీతి,
ధర్మం లేవు. అటువంటప్పుడు మీలో వుండవనినాకు తెలుసు.
ఇందులో ఆశ్చర్యం లేదు... ...ఇంతకుముందే యిక్కడి
కొక ఆడదివచ్చి వెళ్లింది...కడుపుకక్కుర్తికోసం పాపం!
పశువృత్తిలో దిగింది... ... ...అది దాని
దౌర్భాగ్యమనకో! అదే నాగి అయితే, అటువంటి
దురవస్థ నేను బతికుండగారాదు. హాయిగా మీకందరికీ
రాజభోగం సమకూర్చనూ! (పుల్లడికి కోపంవచ్చింది.
మనిషి రోజుతున్నాడు...) మనం తల్చుకొంటే కొండ
మీదికోతిఅయినా దిగొస్తుంది! నీకు తెలియనిదేముం
దిలే! ఏమంటావ్?

పుల్లడు:—ఎంత మాలోళ్ళమైనా, ఎంత తింటానికి లేకపోయి
నా, మాకునీతుంది! కుక్కలకు కూడా నీతుంటుంది!

లక్ష్మి:—ఇదంతా మెట్టవేదాంతం! కళ్ళుతెరిచి స్థితిగతులు
పరజూడు. న్యాయానికి కూడులేదురా!...

పుల్లడు:—నా పీక తెగ్గోసినా...

లక్ష్మి:—అదెంత సేపులే!

పుల్లడు:—ఈ అవిటి బతుక్కంటే అదేనయం,

లక్ష్మి:—చూడు, ...'ఊ' అను...నిన్ను రెండు నిమిషా

లలో మహారాజును చేస్తాను... ఇంకా నీకు నమ్మకం లేకపోతే, యిప్పుడు ఈ క్షణమే... నా మెడలోని ఈ బంగారం గొలుసు యిచ్చేస్తా!

పుల్లడు:—(లొంగినట్టుగా) ఈ గొలుసేనా! నీతికీ, లంచరి కానికీ పొలిమేర! నాగి నీతి కరీదు ... ఇంతగొలుసే! ఇంతగొలుసిస్తారా? (గొలుసు చూచేవాడిలాగా కంఠం మీద చేతులుపెట్టి, గొలుసుచూస్తున్నట్లే నటిస్తూ) మా రాజులు! ఎంతకైనాతగుదురు! (లక్ష్మీనరసయ్య గొంతు పట్టుకొని పిసుకుతూ, బిగ్గరగానవ్వుతూ)సావు! నీబంగారం, నీగొలుసు, నువ్వు—ఓరి క్కా—వాలె! (శాస్తుర్లు, వెంకయ్య చెరొకవైపునుంచి 'ఆ! ఆ! 'అంటూ పరుగెత్తుకొస్తారు. నరసయ్యను వదిలేసి పుల్లడు పిచ్చిగానవ్వుతూ, తూలుతూ వెళ్లిపోతాడు.)

లక్ష్మి:—(తెప్పరిల్లి) పట్టుకోండి! గాడిదను పట్టుకోండి! పోలీసోళ్ళకుచెప్పి, వీడి భరతంపట్టిస్తా! (పోతాడు)

శాస్తుర్లు:—కావాల్సిందే! వెధవలకు శాస్తికావల్సిందే! ఎంతపొగరు! ఎంత తల బిరుసుతనం! వీళ్ళకితోడు చదువులు, సంఘాలుకావాలట! వెంకయ్యగారూ! కాళ్ళతో ఆలోచనజరుపుతామా? ఎక్కడ ఉండాల్సినవాళ్లుఅక్కడ వుంటే రవ్వ, రట్టు ఉండదుగాని, చూడండి, పూచిక పుల్లకు కొరగాని వెధవలంతా మాట్లాడ్డం మొదలిడితే,

తత్రాపి, ధర్మాలు బోధించడం ప్రారంభిస్తే ప్రపంచం మరి తారుమారు కాదా!

వెంకయ్య:—శాస్త్రుల్లుగారూ! అమాయకత్వంలోనే ఆనందం వున్నదంటారు గాని, మిమ్మలను చూస్తే మౌఢ్యంలో కూడా ఆనందం వున్నదనిపిస్తుంది! ప్రపంచం తల్లక్రిందులైనా మీదృష్టి మారదేం? చచ్చిపోవడానికి లేని విఖేదాలు బ్రతకడానికి ఎక్కడవండి? లక్షలాదిగా తిండిలేక చచ్చిపోతున్నా, మీసనాతనం, మీఛాందసనం, మీ అహంకారం తగ్గవేం? కొండలయినా బ్రద్దలవుతవిగాని, మీమూఢనమ్మకాలు నాశనంకావేం? మీరంతా యిష్టం వచ్చినట్లు తిని, పారేయవచ్చేం? బీదసాదలు నీలిగి చావాల్సిందేనేం? దానవధర్మం కూడా యిలా వుండదే! మీరు మానవులనిపించుకుంటారా? మీచట్టూ ప్రతి రోజూ యిన్ని శవాలు లేస్తున్నయ్! యిన్నిమార్పులు వస్తున్నయ్? మీరుమాత్రం తొణుకుబెణుకు లేకుండా ఉన్నారే! ఎంతఆశ్చర్యం!

శాస్త్రుల్లు:—చూడండి! ధర్మశాస్త్రాలన్నీకూడా......

వెంకయ్య:—కాలాన్నిబట్టి ధర్మశాస్త్రాలుకూడా మారుతయ్. నీతి ఒక్కటిమాత్రం గమనించినవారికి ఎప్పుడూఒక్కటే. మానవుడి నీతిమానవత్వం—కరుణ—పొరుగువాడికికష్టాలలో ఆదుకోవడం... వాడిని బలిపెట్టి పంచభక్ష్యాలు

తినడం కిరాతప్రవృత్తి... అంతకంటె హీనం...(పెద్దోడు మెల్లిగా వచ్చాడు.) ఏం బాబూ ! ఇల్లావచ్చావ్ ?

పె:—ఏంజేసేది ? ఎవరికారే ! ...అంతా నన్నిడిచిబెట్టిపోయారు ! కడుపు కక్కుర్తికోసం శీలం అమ్ముకుంటున్న ఆడది శాస్త్రోల్లొముక్క పెట్టింది... అమ్మ, తమ్ముడు, చెల్లి, అంతా... అంతా...

వెంకయ్య:—మానవలోకానికి తీరని కళంకం !

శాస్తుర్లు:—చూడునాయనా! దుఃఖించకు. జీవితం క్షణభంగురం. కలిమిలేములు కావడికుండలు. నాయనా ! నేను, నావారు, నావస్తువు—ఇదంతా భ్రమ ! పరమాత్ముడే సత్యం. మిగతాదంతా మిథ్య !

పె:—దేముడులేడు, గీముడులేడు.

శాస్తుర్లు:—అలా అంటావుగాని, దేవుడులేకేం ? వెన్నెల చల్లదనం, కోకిలమధురస్వరం, సంపెంగవాసన, ఆశ, నిరాశ, ఆవేశం, ఆనందం—ఇవన్నీ దేవుడులేకపోతే ఎలా వస్తున్నవి? నాజీవితమంతా నేను భగవత్ సృష్టినిమెచ్చడంలోనే గడిపాను. అందులోనిఆనందం నేను అనుభవించాను.

వెంకయ్య:—జీవితమంతా మిమ్మల్ని మీరు మోసపుచ్చుకోవడంతోనే సరిపోయిందన్నమాట ! చల్లనియింట్లో సుష్టుగా భోంచేస్తూ నక్షత్రాల్ని, అప్సరసల్ని, ప్రేమను వర్ణించారేం ? నిజంనుంచి దొంగలాగాపారిపోయి, కల్ప

నాడగత్తులో తలదాచుకొన్నారేం? ఘనకార్యమే!

శాస్త్రుల్లు:—అదేమిటండీ! శరత్ చంద్ర చంద్రికా వీధులలో ప్రేమవిహంగ మధుర నిస్వనాలు వినని హృదయ విహీనుడేడీ?

పె:—బీదా బిక్కీ వేసే నెత్తుటి కాలవల్లో పిశాచాల్లాగా గంతులేయని పున్నెత్ముడేడీ!

శాస్త్రుల్లు:—పోనీ! సర్వాంతర్యామియైన పరమాత్ముని దివ్య నామ సంకీర్తనంలో అమరానందం అనుభవించని కర్కశ హృదయుడేడీ?

వెంకయ్య:—కష్టజీవుల కన్నీటి స్రవంతిలో ప్రపంచానికి ఘోర శాపం కలదని గుర్తించే వివేకి ఏడీ?

శాస్త్రుల్లు:—లోకాలన్నిటినీ సృష్టించి, పాలించి. ముందివేయ గల భగవంతుని భజించి, తరించని పాపాత్ముడేడీ!

పె:—ఆదేవుడే కానివండి! ఈమాత్రం తెలియదూ? కాక పోతే అందరినీ ఒక్కటిగానే పుట్టించినవాడు, ఒక్కటి గానే చంపేవాడు, ఒక్కటిగానే బతకనివ్వడూ?

శాస్త్రుల్లు:—దేవుడు లేడంటావా?

పె:—లేకేం? పేదా బిక్కీ నోరుమూయించడానికి పెద్దలు రాసిన పుస్తకాల్లో వున్నాడు.

శాస్త్రుల్లు:—ఆ పరమాత్ముని దివ్యసందర్శనం కోసం ఎన్ని సంవ త్సరాలుగా నేనుపరితపిస్తున్నానో నీకేం తెలుసు?

పె:—మళ్ళీ మీరుపుడితే, మాలోఒకరుగా పుట్టండి. దేవుడు యిరవైనాలుగు గంటలూ కనిపిస్తాడు!

శాస్త్రు:—ఇన్నికష్టాలలో కూడా దేవుని నిందిస్తున్నావే? తప్పు క్షమించమని వేడుకో?

వెంకయ్య:—మాలవాడికి దేవుడేమిటి?... అన్నీదయ్యాలేగా!

పె:—దేవుడేవుంటే, మాదగ్గిరకిరావాలి! ఇంతకాలం స్వర్గలోకంనుంచి మమ్మల్ని జూసి ఊరుకున్న మహాపాపానికి వాడా శిక్షమీద పడాలి!......మీరు కవులుకారూ? ......బతుకంతా సౌఖ్యమే కాదూ మీకు? మాగుడిసెలు చూశారామీరు! కష్టజీవులు పొర్లాడే మురికిగుంటలు చూశారామీరు? ఎముకల పోగుల్లాగా కనుపించే మాపిల్లల్ని చూశారామీరు! తినతిండి, చలికి గుడ్డలేని ఆ దరిద్రులు మీకంటికి కనుపించారా? వారిని చూచేవుంటే బ్రద్దలు కావడానికి గుండెలేదా మీకు? మానం దాచుకోడానికి గుడ్డపీలిక లేక, తినడానికి మెతుకు లేక, వీధులవెంట శరీరాలు నమ్ముకునే పేదరాళ్ళను చూచారా? మీరు గొప్పగా చెప్పుకొనే సంఘం యింత చేసింది... ఇదంతా మీకు కనిపించదామె! బతుకు తేనెతుట్టంటారు! అప్సరసలను వర్ణించేసి, వాస్తవాన్ని చూసి భయపడే ధనికులకు జోలపాడడంలో నే మీ బ్రతుకంతా గడిచిందికాని, నూటికి 90 మంది చొప్పున వున్న బీదలను

చూచి నిట్టూర్చారా మీరు? దయతో ఒక్క మాట న్నారా? ఈ సారైనా మీరు, పెద్దోడుగా, లేకపోతే పెద్దోడింటో మట్టిముంతగా పుట్టండి! ఆ మట్టిముంతకు నోరుంటే కలకాలం వుండే వేదనాస్మృతి కథ చెపుతుంది. మా పేదకుటుంబానికి కొంత సేవైనా చేస్తున్నది, ఆ మట్టి ముంతేగాని మీరుగాదు. ఇంకెంతకాలం యీ మాయ సాగిస్తారు? మా ప్రాణాలింకా ఎన్నిబలికావాలి? ఇంకా మనసు తీరలేదా? ఇంకా దయరాదా? (ఆయాసం వచ్చి పడిపోతాడు. వెంకయ్య అతనిని పక్కనో బెట్టి విసురుతుం టాడు. పెద్దోడు దగ్గుతుంటాడు)

వెంకయ్య:—(శాస్త్రులును జూచి, సావేశంగా) ప్రపంచమంతట కూడా దినదిన గండంగా బతుకుతూ, అర్ధాంతరంగా చచ్చిపోతున్న కోట్లాది పౌరులు—యుద్ధంలో చచ్చింది వారే! కష్టాలు పడ్డది వారే! నూతన ప్రపంచనిర్మాణంలో వారికి అవకాశం లేకపోతే, మళ్ళీ యుద్ధంతప్పదు. కళ్ళు తెరచి వాస్తవాన్ని గమనించండి కవిగారూ! ప్రపంచ శాంతి నాశించి, ఈసందేశాన్ని అందివ్వండి కవిగారూ! ఇంతకాలం బతికి నందుకు ఈమాత్రం పనిచేయలేరా? ఇది చేయకపోతే, మీకవితాశక్తికి కళంకం! మీవలన ప్రపంచానికి ప్రయోజనం శూన్యం!

(పెద్దోడు విపరీతంగా దగ్గి, నెత్తురు కక్కుకొని పడిపో

తాడు. వెంకయ్య కన్నీరు తుడుచుకొని తన పైపంచ పెద్దోడి మీద అపాదమస్తకం కప్పివేస్తాడు... ...శాస్త్రుల్లు మెల్లిగా వచ్చి వాడిశవానికి నమస్కారంచేసి ... ...)

శాస్త్రుల్లు:—నీమాటలలో గుండె మార్పుల్లింది! నిజమినువ్వే!

(లక్ష్మినరసయ్య పరుగెత్తుకువస్తాడు)

వెంకయ్య:-(నరసయ్యనుజూచి, ఉరుములాగా) నువ్విప్పుడు చస్తావ్ ?

లక్ష్మి:—(ఆశ్చర్యంగా) ఆ ?

వెంకయ్య:—(కఠినంగా) ఆ! ఇంతకు కారణం నువ్వు ... పద.... పోలీసులకు పట్టిస్తా ... పా ... నోర్మూయ్!

(నరసయ్యను తీసుకుపోతాడు. శాస్త్రుల్లు పెద్దోడి శవంవైపే నిశ్చలదృక్కులతో చూస్తుంటాడు.

[లోపలినుంచి—దేశమును ప్రేమించుమన్నా!

మంచి యన్నది పెంచుమన్నా!

స్వంతలాభము కొంతమానుక

పొరుగువానికి తోడుపడవోయ్

దేశమంటే మట్టికాదోయ్!

దేశమంటే మనుషు లోయ్!)

— తెర —

— సమాప్తం —